

Futuuri ja tulevan ilmaiseminen suomen kielessä

Sivulaudaturtyö
Turun yliopisto
22.6.2011
Suomen kieli
Markku Nikulin

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

NIKULIN, MARKKU: Futuuri ja tulevan ilmaiseminen suomen kielessä

Tutkielma, 79 s.

Suomen kieli

Joulukuu 2011

Tämän tutkielman aiheena on futuuri ja tulevan ilmaiseminen suomen kielessä. Tutkimuskohteena on suomen kieli ja sen verbaalinen tempusjärjestelmä sekä verbeihin kytkeytyvät tulevaa koskevat temporaaliset ilmaukset.

Suomen kieli on perinteisesti luokiteltu ns. ”futuuriattomaksi kieleksi”, koska kielessä ei ole esimerkiksi romaanisten kielten tapaan omaa erillistä futuuriainutusta verbille. Tämän tutkielman lähtökohdaksi on ulottua tulevan ajan ilmaisemisen tarkastelu puhtaasti verbikategorioiden ulkopuolelle ja selvittää, miten jokaisessa kielessä semanttisesti läsnä oleva tulevaisuuden kategoria käytännössä ilmenee suomen kielessä ja miten tulevaa kielessä voi ilmaista.

Tutkielman teoreettiset lähtökohdat ovat fennistisessä ja fennougriinisessa tutkimuksessa (Ikola, Bartens, Kangasmaa-Minn ja suomen kieliopit) sekä kansainvälisissä, erityisesti kieliopillistumisteoriaa hyödyntävissä tutkimuksissa, joista tärkeimpinä mainittakoon Bernard Comrien teos *Tense, Bybee* ja kumppaneiden *The Evolution of Grammar*, Östen Dahlinin kokoama *Tense and Aspect in the Languages of Europe* sekä Johan Nordlanderin *Towards a semantics of Linguistic Time*.

Empiriistä eli kieliopista, mediasta, internetistä ja Lauseopin arkistosta kerättyä aineistoa tarkastellaan tutkielmassa tämän teoreettisen taustan avulla, ja esimerkkiaineistoa käytetään apuna myös oman näkökulman muodostamisessa ja perustelemisessa.

Keskeisenä tuloksena tutkielmassa on, etteivät suomen kielen mahdollisuudet ilmaista tulevaa ja sen eri ajallisia ja ajatuksellisia vivahteita rajoitu pelkkien päätempusten varaan, vaan suomessa on laaja valikoima erilaisia ilmauksia ulottuen aina *tulla-*futuuriin erilaisiin modaalisiin ja sijamorfologiaa hyödyntäviin keinoihin. Näiden koko potentiaali käy ilmi, kun kieltä lähestytään avoimesti laajemman tempuskäsitteen näkökulmasta ja ilman esim. kielen puhtauteen aiemmin liitettyjä, usein konservoivia ja kapea-alaisia ennakoasenteita.

Asiasanat:

suomen kieli – futuuri – kielipolitiikka – aikamuodot – kielioppi – kieliopillistuminen

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	1
1.1. Tutkielman aihe ja lähtökohdat	1
1.2. Teoreettinen tausta	5
1.3. Tutkimusaineisto	6
1.4. Tutkimuksen rakenne	7
2. Ajan ilmaiseminen kielessä	9
2.1. Aika, aikakäsitykset ja kieli	9
2.2. Kielitiede ja ajan ilmaisemisen keinot kielessä	13
2.3. Ajan kategoriat suomalais-ugrilaisissa ja eurooppalaisissa kielissä	20
3. Futuuri tutkimuksen kohteena	25
3.1. Futuuri kieliopillisena kategoriana	25
3.2. Futuuri uudemman tutkimuksen valossa	28
4. Suomen kieli ja futuuriset kategoriat	33
4.1. Semanttisen futuurin kategoriat	33
4.2. Futuuria ilmaisevat muodot suomen kielessä	39
4.2.1. Primaarit tempukset ja liittotempukset futuurin edustajina	39
4.2.2. Modusten futuurisuus	44
4.2.3. 'On oleva' -rakenne	45
4.2.4. Progressiiviset ilmaukset	46
4.2.5. Liikeverbilähtöinen futuuri	47
4.2.6. Agentti-orientoitunut ja episteeminen modaalisuus ja futuuri	51
4.2.7. Aspektuaalinen futuuri sekä sijamuodot futuurisen merkityksen antajina	53
4.2.8. Leksikaalinen futuuri	55
5. Suomen futuuristen ilmausten tulkinta	58
5.1. Milloin futuuri on aidosti futuuri? – esimerkkinä <i>tulla</i> -futuuri	58
5.2. Variaatio ja monikerroksisuus futuurisissa ilmauksissa sekä futuurirakenteiden sosio-kulttuuralliset kytkökset	64
5.3. Onko suomen kielessä futuuria?	68

Lähteet	71
Aineistolähteet	71
Tutkimuskirjallisuus	75

1. Johdanto
- 1.1. Tutkielman aihe ja lähtökohdat

Kiinnostukseni aikamuotoja kohtaan heräsi jo varhain eri kieliä opiskellessani. Kouluaikana sekä myöhemmin yliopisto-opintojen aikana olen tutustunut mm. romaanisiin, slaavilaisiin, suomalais-ugrilaisiin ja germaanisiin kieliin sekä klassiseen kreikkaan, turkkiin ja japaniinkin. Näitä kieliä opiskellessani keräsin tietoa paitsi vieraista kielistä, myös omastani eli opin tavallaan samanaikaisesti katsomaan yhtäläillä kiinnostunein silmin sekä uusia opittavia rakenteita että oman kieleni erityispiirteitä. Samalla myös hahmottui pikku hiljaa tapa katsella kielellisiä ilmiöitä ei ainoastaan oman kieleni näkökulmasta, vaan universaalista kielellisen ilmaisun perspektiivistä.

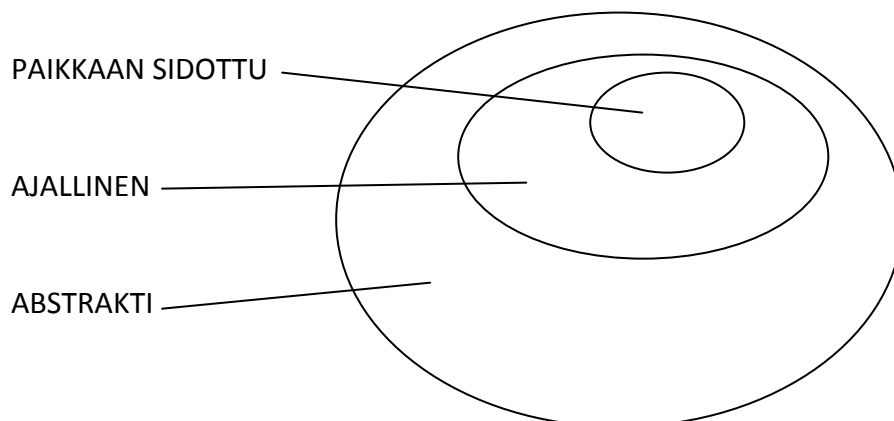
Kuten moni muukin on kieliä opiskellessaan varmasti huomannut, eri kielillä on varsin erilaisia tapoja ilmaista esimerkiksi ajallisia suhteita. Suomalainen opiskelija etsii automaattisesti vieraista kielistä itselleen tuttujen ilmauksia ja verbimuotoja, mutta jo hyvinkin varhaisessa vaiheessa käy ilmi, ettei kaikista kielistä suinkaan löydy suoraa vastaavuutta vaikkapa aikaa ilmaisevien verbimuotojen suhteen. Joissakin kielissä, kuten vaikkapa venäjässä ja unkarissa, on vain yksi menneen ajan muoto, kun taas suomessa niitä on kolme. Toisaalta taas siinä, missä esimerkiksi romaanisissa kielissä on useampia futuureja, on suomen kieli täysin vailla vastaavia verbimuotoja tulevan ilmaisemiseen.

Kun kielten opiskelija ehtii aikanaan pitemmälle opinnoissaan, hän huomaa kuitenkin, että se, mikä pinnalta katsoen näyttää valtavilta eroilta kielten välillä, paljastuukin usein vain eroiksi tavoissa ilmaista asioita. Eli kyse ei suinkaan välttämättä ole siitä, että esimerkiksi suomen ja venäjän tai suomen ja romaanisten kielten käsitykset menneestä tai tulevasta olisivat täydellisesti toisistaan poikkeavat. Kyse on vain siitä, että samat asiat ilmaistaan eri kielissä eri tavoilla – joskus jopa eri sanaluokkien avulla.

Yleensä ottaen voidaankin sanoa, että kielten erilaisuus ei välttämättä tarkoita inhimillisen ajattelun erilaisuutta ja että usein voidaankin käsitteellisellä ylätasolla havaita kielten vastaavan systeemisinä järjestelminä melko lailla samoihin ilmaisullisiin perustarpeisiin. Jos

ne poikkeavatkin siis aktuaalin kielellisen materiaalin tasolla, ajattelullisella käsitetasolla eli kielen metatasolla ne ovat silti yllättävänkin samanlaisia. Kyseessä ovat lähtökohtaisesti samantyyppisten organismien ja aistijärjestelmien melko samantyyppisten perustarpeiden ja päämäärien pohjalta kehittämät symbolisen kommunikaation strategiat, jotka kaiken lisäksi vielä pohjautuvat suurella todennäköisyydellä jossakin kaukaisessa menneisyydessä samaan alkumuotoon eli ihmislajin varhaisvaiheessa kehittyneeseen protokielelliseen ilmaisuun, josta nykykieletkin ovat saaneet alkunsa. Jos siis kohta eri kielet ovatkin valinneet erilaisia strategioita samantyyppisten tilojen kuvaamiseen ja ilmaisemiseen ja niiden välillä myös on eroja asioissa, joita on pidetty ilmaisullisesti tärkeinä, voidaan metatasolla silti havaita yllättävä yhdenmukaisuus, kun tarkastellaan niitä peruskategorioita, joita ilmaukset määrittävät.

Talmy Givón katsoo kirjassaan *On Understanding Grammar*, että kaiken kielellisen ilmaisun takana toimivat lähtökohtaisesti samat inhimilliseen havaitsemiseen ja käsitteellistämiseen liittyvät lainalaisuudet. Lisäksi kielellisten ilmausten synnyssä ja ”olemassaolossa” voidaan esimerkiksi hahmottaa aina sama ”hierarkia”, eli kun käsite syntyy, seuraa kehityskulku samaa kaavaa. Ensitason käsitteet ovat aina konkreettisia ja abstraktimmat syntyvät myöhemmin. Eli ne vastaisivat hierarkian eri portaita seuraavaan tapaan: *on olemassa paikassa* → *on olemassa ajassa* → *on olemassa (abstraktiona)*. Portaat toteutuvat Givónin mukaan käytännössä kuin sisäkkäiset alueet, joista ylemmät sisältävät aina alemman merkityksiä. (Givón 1979, 314-315.) Kuvion muodossa asia näyttää tältä:

Givónin kuvio on sikäli hyvä johdanto myös tähän tutkielmaan, koska siinä ilmenee yhtä aikaa sekä kielellisten ilmausten perustava yhtenäisyys ja yleisinhimillisuus käsitetasolla että käytännön ilmausten variaatio, ja esimerkiksi ajan ilmauksiin kutoutunut konkretiaan – eli paikkaan – viittaava aines. Jos siis sanomme suomeksi esimerkiksi *Saan sen valmiiksi tunnissa* ilmenevät lauseessa sekä käsitteellisen tason ajatukset tekijästä, tekemisestä, paikasta ja ajasta, mutta myös kieliopilliset kategoriat, kuten persoonapäätte, verbin preesensmuoto sekä paikallissijat, jotka kuitenkin edustavat tässä tapauksessa jo seuraavan tason käsitteitä eli ovat siirtyneet ilmaisemaan puhtaasti ajassa ja käsitetasolla tapahtuvia asioita.

Kielet perustuvat siis samaan inhimilliseen kognitiokykyyn ja ne välittävät periaatteellisesti puhujilleen samankaltaista informaatiota, varsinkin peruskäsitteiden osalta. Kielet kertovat myös aina puhujilleen, kuka tekee, mitä tekee, missä ja miten. Samoin ajallisen ilmaisun tasolla nykyaika, mennyt ja tuleva sekä päättynyt ja päättymätön tekeminen ovat lähes aina jollakin tapaa edustettuina, joskaan ei välttämättä aina yksinomaan verbien – tai verbitaivutuksen – avulla. Tähän havaintoon perustuu pitkälti yleinen kielitiede ja tältä pohjalta lähdetään myös tässä tutkielmassa tarkastelemaan futuuria ja tulevan ilmaisemisen tapoja suomen kielessä.

Tässä tutkielmassa tavoitteena on tarkastella tulevan ilmaisemista suomen kielessä. On useita syitä siihen, miksi juuri futuuri valikoitui kiinnostuksen kohteeksi.

Ensinnäkin futuuri oli kieliä opiskellessa yksi niitä osa-alueita, jotka pistävät silmään käännettäessä vieraskielistä tekstiä suomeksi. Vastineita ei ollut aina helppo löytää, vaikka ymmärsikin merkityksen.

Toiseksi, kun tutustuin aiheetta käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen, kävi varsin pian selväksi, että suomen futuurisista ilmauksista tuntuu vallitsevan erilaisia mielipiteitä ja asiaan liittyy myös mielenkiintoisella tavalla vahvojakin subjektiivisiä käsityksiä suomen kielen oikeasta hahmosta.

Kolmanneksi, kun tutustuu futuuria käsitteenä ja kielen ilmiönä tutkivaan kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen, käy ilmi, että se on tutkimusalueena varsin laaja ja mielenkiintoinen ja poikkeaa jossakin määrin muiden aikasuhteiden ilmaisusta. Lisäksi sen tutkimuksessa on viime vuosikymmeninä otettu suuria edistysaskelia ja on luonnollisesti houkuttelevaa yrittää soveltaa näitä uusia tuloksia myös suomen kieleen.

Tutkielma tukeutuu siis käsittelyssään pitkään tempusjärjestelmiä käsitelleeseen fennistiseen ja suomalais-ugrilaiseen tutkimustraditioon, mutta on ottanut vaikutteita myös uudemmissa kieli- ja kielioppiteorioista. Lähtökohtana tutkielmalle ovat alun perin amerikkalaisen Bernard Comrien teoksissa (tässä tutkielmassa teos *Tense*) esiintyvä laajempi käsite ajan ilmaisemisesta kielessä sekä osin sille pohjautuvat uudemmat kieliopillistumisteorioita apunaan käyttävät tutkimukset kielen elementtien synnystä ja kehityksestä sekä niiden esiintymisistä ja esiintymistä koskevista mahdollisista säännönmukaisuuksista yleiskielitieteellisellä tasolla.

Vaikka siis tässä tutkielmassa tutkimuskohteena on ennen kaikkea suomen kielen tapa ilmaista tulevaa, on tutkielman teoreettinen tausta lähtöisin pitkälti vertailevasta ja yleisestä kielitieteestä. Niinpä tutkielmassa voidaan erottaa selkeästi sekä suomen kielen aktuaalin käytön eli elävän kielen taso, suomalaisen kielentutkimustradition taso sekä kansainvälisestä tutkimuksesta kumpuava yleisen kielitieteen käsitteiden taso. Tämä näkyy tutkielman tasolla mm. ilmiön jäsentelystä pitkälti kansainvälisten tutkimusten mukaisesti, mutta myös tempuskäsitteen tai tarkemmin sanottuna ajan ilmaisuun liittyvien käsitteiden laajassa spektrissä.

Mainittakoon jo tässä yhteydessä, että tässä tutkielmassa on käytännön syistä jätetty tarkastelun ulkopuolelle sellaiset laajahkot tulevan ilmaisemiseen liittyvät alueet, kuten tuleva menneessä ja tuleva lauseenvastikkeissa. Syynä tähän on ollut paitsi tarve rajata tarkastelua, myös tutkielman painopisteeksi asetettu (absoluuttisen) tulevan ajan fokus, eli tässä tutkielmassa halutaan ennen kaikkea tarkastella nykyhetkeä seuraavan ajan eri ilmaisutapoja suomen kielessä eikä seurata samaa ajallista suhdetta nykyhetkeä aiemmassa ajassa.

1.2. Teoreettinen tausta

Tämän tutkimuksen apuna käytetty materiaali koostuu sekä teoriapohjaa tukevasta suomalaisesta ja kansainvälisestä teoreettisesta tutkimuskirjallisuudesta että varsinaisen tutkimusmateriaalin muodostavasta alkuperäismateriaalista, joka on kerätty eri kieliopeista, lauseopin arkistosta sekä erilaisista media-aineistoista.

Teoreettinen osa pohjautuu toisaalta fennistiikan ja fennougristiikan parissa tehtyyn tutkimukseen aikamuodoista sekä tulevan ilmaisemisesta suomen kielessä ja suomalais-ugrilaisissa kielissä yleisemminkin, toisaalta taas yleisen kielitieteen parissa tehtyyn tutkimukseen kielen luonteesta ja kielen tavasta ilmaista ajallisia suhteita.

Fennistiikassa ja fennougristiikassa aikasuhteiden problematiikkaa suomessa ja suomalais-ugrilaisissa kielissä on käsitelty jo varhain ja niinpä tässäkin tutkimuksessa viitataan mm. Anton Klemmin ja Osmo Ikolan tutkimuksiin vuosikymmenten takaa. Anton Klemm pohti 1925 *Virittäjässä* ilmestyneessä artikkelissaan *Zur Geschichte der sog. tempora in den finnisch-ugrischen sprachen* tulevan ilmaisemisen kysymystä ennen kaikkea koko suomalais-ugrilaisen kielikunnan ja kielifilosofian näkökulmasta, Osmo Ikola puolestaan teki perustavanlaatuisen opuksen aiheesta kirjoittaessaan 1949 tutkimuksen *Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa Raamatussa verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kieleen*. Ikola pysyi alueen yhtenä johtavana auktoriteettina myös seuraavina vuosikymmeninä, ja häneen viittasi myös Kalevi Wiik, joka 1976 jatkoi suomen tempusten käsittelyä artikkelissaan *Suomen tempusten syvä- ja pintarakenteista*. Lisää aiheesta ovat myöhemmin kirjoittaneet vertailevasta näkökulmasta mm. Eeva Kangasmaa-Minn *Suomalais-ugrilaisia aikasuhteita* (1988) ja Raija Bartens *Suomalais-ugrialaisten kielten tempuksista* (1993) sekä osin virolaisesta näkökulmasta Helle Metslang artikkelissaan *The Developments of the Futures in the Finno-Ugric Languages*, jossa hän on pyrkinyt soveltamaan modernia käsitteistöä perinteiseen suomalais-ugrilaiseen tutkimuskenttään.

Fennistisen tutkimuksen vastapainona ja sen täydentäjänä on tutkimuksessa merkittävä rooli – varsinkin teorianmuodostuksen osalta – myös kansainvälisellä yleisen kielitieteen tutkimuskirjallisuudella. Kuten jo johdannossa todettiin, Bernard Comrien teoksessa *Tense* (1985) annettu määritelmä ajan ilmaisuista on osuva lähtökohta tutkimukselle, mutta pääroolissa tutkielmassa ovat kuitenkin Comrien seuraajat diakronisen ja vertailevan kielentutkimuksen alalla eli Amerikassa ennen kaikkea Joan Bybee, Revere Perkins ja William Pagliuca teoksellaan *The Evolution of Grammar* (1994) sekä Euroopassa ruotsalainen Östen Dahl ja hänen johtamiensa projektien (joissa Comrie on itse asiassa mukana teosten toimittamisessa) tutkijat, kuten Rolf Thieroff ja Helle Metslang. Projektien tuloksia on koottu yhteen mm. teoksessa *Tense and Aspect in the Languages of Europe* (2000).

Teorianmuodostuksessa merkittävänä apuna ovat olleet myös ruotsalainen Johan Nordlander verbin ajallisen merkityksen rakentumista koskevalla tutkimuksellaan *Towards a semantics of Linguistic Time* (1997) sekä Esa Itkonen, joka on täsmentänyt Osmo Ikkolan jo kartoittamia aikasuhteiden perustavia lähtökohtia mm. teoksessaan *Maailman kielten erilaisuus ja samuus* (1996).

1.3. Tutkimusaineisto

Mikään tutkimus ei kuitenkaan voi elää yksinomaan teoreettisesta pohdinnasta, ja siksi yhtälailla merkittävä osuus tutkielmassa on kielellisellä esimerkkimateriaalilla, joka on esillä suomen kielen futuuristen ilmausten kategorioita esittelevässä luvussa. Esimerkkiaineistoa on poimittu erilaisista medioista – ennen kaikkea internetin erilaisilta sivuilta – lauseopin arkistosta sekä myös kieliopista, joista tärkein on tutkimuksen kannalta ollut niin materiaalin antajana kuin teoreettisena keskustelukumppanina Auli Hakulisen toimittama *Iso suomen kielioppi* vuodelta 2004.

Poiminnan perusteena on toiminut useampikin kriteeri. Ensisijaisin on luonnollisesti ollut esimerkkiaineiston sisällöllinen sopivuus kuvaamaan kutakin futuuristen ilmausten kategoriaan kuuluvaa ilmiötä – tai kieliopillistumassa olevien ilmiöiden kohdalla niiden

kieliopillistumisen astetta. Esimerkkilauseita on kuitenkin otettu nimenomaisesti juuri lehdistöstä ja keskustelupalstoilta myös siksi, että ne edustaisivat mahdollisimman hyvin tämänhetkistä arkikieltä netissä ja kuvaisivat näin kenties myös suomen kielen nykytendenssejä paremmin kuin kielioppien esimerkit.

Aineistolähteisiin viitataan aina otsikkosanalla, jonka avulla kyseessä olevan lähteen, sen lähdetiedot sekä lukupäivämäärän voi löytää lähdeluettelon aineistolähteet osiosta. Lauseopin arkistosta otettujen lähteiden suhteen on noudatettu arkiston antamia ohjeita ja kirjattu näin haun koko informaatio.

Koska tutkielman lähtökohdat kumpuavat pääosin yleisen kielitieteen ja siitä vaikutteita saaneen fennistiikan parissa käydyistä teoreettisesta keskustelusta, on esimerkkiaineiston jaottelu tapahtunut pitkälti teorian sanelemien mallien mukaan. Taustalla on ollut ennen kaikkea uudemman diakronisen kieliopillistumistutkimuksen luomat kategoriat futuurin kehitykseen ja ilmenemismuotoihin liittyen. Koska näiden tutkimusten teorioita ja malleja ei kuitenkaan voi kaavamaisesti soveltaa suomen kieleen, on huomioon otettu myös varhemman tutkimuksen ja kielioppien tapaa jaotella kielemme ilmiöitä.

Lopputuloksena on siis sovellus kahdesta päälinjasta, mutta kuitenkin siinä määrin elävän kielen ehdoilla, ettei mitään tulevan ilmaisun tapaa esitellä yksinomaan teoreettisten ja omien keksittyjen lauseiden pohjalta, vaan malleina on aina joko kirjallisuudesta, toisista kieliopista tai Internet-sivuilta tai radiosta poimittuja lauseita. Näin on haluttu varmistaa paitsi esimerkkien validiteetti aidon kielen kuvaajina, myös niiden toimivuus nykykielen käytössä. Myös analyysiä ja pohdintoja mahdollisista kehityskuluista ilmiöiden synnyn ja tulevaisuuden suhteen tehdään pitkälti elävien kielenkäyttöesimerkkien pohjalta.

1.4. Tutkimuksen rakenne

Tämän tutkielman rakenne on luonteeltaan perinteellinen: se sisältää karkeasti ottaen teoriaosion, aineisto-osion sekä pohtivan analyttisen osion. Teoriaa käsitellään johdannon

lisäksi pääluvuissa kaksi ja kolme eli luvuissa *Ajan ilmaiseminen kielessä* sekä *Futuuri tutkimuksen kohteena*. Aineiston esittely ja alustava analyysi tapahtuu luvussa neljä eli *Futuuriset kategoriat suomen kielessä*, ja viimeisenä tutkielmassa on pohtiva kappale eli kappale numero viisi *Suomen futuuristen ilmausten tulkinta*, jossa syvennyttään tarkemmin suomen kielen futuuristen ilmausten luonteeseen ja niiden asemaan suomen kielen temporaalisessa systeemissä.

Lähtökohtana on lähestyä tulevan ilmaisemista suomen kielessä tarkastelemalla ensin ajan ja sen kategorioiden ilmaisemisen problematiikkaa puhtaasti yleisellä tasolla, ja sitten siirtyä pikkuhiljaa kohti futuuristen ilmausten ongelmakenttää. Reitti kohti suomen kielen tulevan ilmaisemista kulkee siis kielellisistä universaaleista ja yleisen kielitieteen tuloksista ensin suomalais-ugrilaisen kielitieteen asiasta tekemiin havaintoihin, sitten fennistiikan alueelle ja lopulta elävän kielen esimerkkeihin. Tarkoituksena on, että lukijalle muodostuu ensin selkeä kuva tutkimusalueen käsitteistöstä ja sen sijoittumisesta kielellisessä tutkimustraditiossa, ja sen jälkeen hän on valmiimpi ymmärtämään tutkimusmateriaalin esittelyä ja arvioimaan sen pohjalta tehtäviä johtopäätöksiä ja niiden perusteluja.

2. Ajan ilmaiseminen kielessä

2.1. Aika, aikakäsitykset ja kieli

Aikasuhteita tarkasteltaessa käydään aluksi läpi eräitä perustavia määritelmiä aikaa ja sen ilmaisemista koskien. Tarkastelu keskittyy tässä yhteydessä vain kielen aikasuhteiden perusulottuvuuksiin ja esimerkiksi aspektuaalisia ja modaalisia ulottuvuuksia tarkastellaan vasta verbien ajan ilmaisua koskevan luvun yhteydessä.

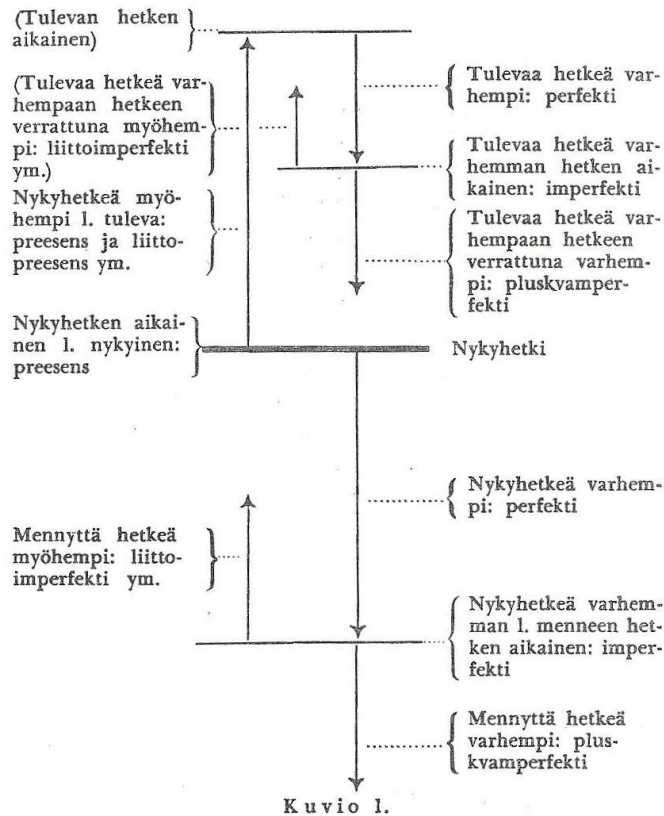
Aika ja ajalliset suhteet ovat tilaa koskevien havaintojen ohessa inhimillisen ajattelun eräitä perustavimpia ja jokapäiväisessä elämässä jatkuvasti läsnä olevia ulottuvuuksia. Nämä kaksi, einsteinilaisen teorian mukaan toisilleen sukua olevaa peruskäsitettä ovat kognitiivisesta katsottuna psykologisia rakenteita, jotka heijastuvat olennaisella tavalla kognitiiviseen toimintaan. Ne ovat elimellisesti koodautuneet myös inhimilliseen kieleen, jossa vakiintuneen käsityksen mukaisesti tilaa edustavat yleensä nominit ja ajallista ulottuvuutta verbit. (Nordlander 1997, 3-5.)

ajan ilmaisemista pohdittaessa lähtökohdaksi voidaan ottaa aika absoluuttisena käsitteenä, jolloin helpointa on kuvata sitä ikään kuin pitkänä janana, jonka varrelle tapahtumat sijoittuvat. Janalla voidaan erottaa tällöin kolme ajan ulottuvuutta: mennyt, nykyinen ja tuleva. Tämä tempusten primaariksi kolmijaoksi kutsuttu jako (esim. Itkonen 1996) edustaa ajan puhdasta lokaalista sijoittamista tapahtumien kronologisen järjestyksen perusteella ja vailla kannanottoa niiden keskinäisiin suhteisiin tai tapahtumien laatuun ja keston itsessään. (Kangasmaa-Minn 1988, 17; Itkonen 1996, 100; Comrie 1986, 2-3.)

Aikasuhteita ilmaistaan kuitenkin usein myös suhteellisen eli relatiivisen ajan näkökulmasta, jolloin absoluuttista kolmijakoa vastaa tapahtumisen sijoittuminen puhehetkeä aikaisempaan, samanaikaiseen tai myöhäisempään aikasuhteeseen. (Kangasmaa-Minn 1988, 17.) Kun nämä kaksi tapaa tarkastella aikaa yhdistetään, saadaan aikaan kolme päätempusta ja yhdeksän sivutempusta sisältävä käsitteellinen kehikko. Sivutempukset ovat menneessä ajassa 'mennyttä aiempi', 'menneen kanssa samanaikainen' ja 'mennyttä myöhempi',

nykyhetkessä (päätempusten jaon mukaisesti, mutta statukseltaan erilaisina) 'nykyhetkeä aiempi', 'nykyhetken aikainen' ja 'nykyhetkeä myöhempi' ja tulevassa ajassa 'tulevaa aiempi', 'tulevan kanssa samanaikainen' ja 'tulevaa myöhempi'. (Itkonen 1996, 100-101.)

Vastaavan käsitteentän esitti jo 1964 Osmo Ikola verbisyntaksia käsittelevässä artikkelissaan (Ikola 1964, 117):

Edellä esitetty absoluuttisen ajan kolmijako ja siihen liittyvä suhteellisen ajan kolmijako edustavat sitä käsitteellistä kehikkoa, jonka perusteella aikasuhteita voidaan lähteä tarkastelemaan. Ongelmana on kuitenkin usein, etteivät kielten omat järjestelmät välttämättä vastaa käsitteellistä peruskuviota, vaan kielissä esiintyy useammanlaisia ja toisistaan poikkeavia tapoja luokitella ajallisia suhteita. Läheskään kaikki kielet eivät noudata kategorioissaan kolmijakoa, vaan yhtäläillä yleinen on esimerkiksi kaksijakoinen tempussysteemi, jossa aikasuhteista erotetaan pääsääntöisesti vain joko mennyt ja eimennyt (eli nykyhetki vs. tulevaisuus) tai ei-tuleva ja tuleva (eli menneisyys ja nykyhetki).

(Itkonen 1996, 100-101.) Kyse ei silti ole perustavanlaatuisesta aikakäsitysten erosta, vaan pikemminkin näkökulmaerosta, erilaisesta tavasta hahmottaa ajan olemus kielellisesti.

Kuinka isoista eroista on kyse? Ajan ilmaisemisen tavat ja lähtökohdat voivat poiketa toisistaan kielikohtaisesti huomattavastikin. On esimerkiksi olemassa intiaanikieliä – aikoinaan herätti huomiota Whorfin kuvaus ”tempuksettomasta” hopin kielestä – joissa ei aikasuhteiden ilmaisu ole olemassa selkeitä kieliopillisia keinoja. Tämä ei silti tarkoita absoluuttisten aikasuhteiden puuttumista ko. kulttuurin käsitteistöstä. Myös näiden kulttuurien ihmiset ovat tietoisia aikasuhteista tosimaailmassa. Onkin huomattava, että tietyn kielen kieliopillisia kategorioita ei tule rinnastaa suoraan puhujien tapaan käsittää maailmaa. Joistakin kielistä esimerkiksi, kuten suomesta, puuttuvat sukupuoleen viittaavat pronominit. Tämä ei silti tarkoita, että kyseisen kielen puhujien sukupuolta koskeva käsitteistö poikkeaisi radikaalisti sukupuolisesti jaottelevaa kieltä puhuvien käsitteistöstä. (Comrie 1986, 4.)

Kalevi Wiik selvensi asiaa huomattavasti vuonna 1976 ilmestyneessä artikkelissaan *Suomen tempusten syvä- ja pintarakenteista*, jossa hän erotti ajallisen ilmaisun käsittelyn transformaatiokieliopin ajatuksia seuraten kahdelle eri tasolle: syvä- ja pintatasolle. Nämä tasot – jotka chomskylaisen transformaatioteorian mukaan voidaan esittää myös kuvallisessa muodossa eli puurakenteena – edustavat kielen käytännön kannalta kahta eri maailmaa: syvätaso edustaa puhtaiden kognitiivisten käsitteiden eli ilmaistavaksi haluttujen ajatusten maailmaa, kun taas pintataso edustaa meille kuuluvaa ja tekstinä näkyvää, elävän kielen vallitsevien sääntöjen ja konventioiden mukaisesti tuotettua puhetta ja kirjoitusta. Syvätasolla käsitteet, kuten ajan kolmijako, ovat yleensä aina läsnä, mutta pintatasolla ne toteutuvat eri muodoissa eli niin, että syvätason käsite joko näkyy morfo-syntaktisesti (kuten esim. tempuspäätteet) tai sitten se vain ymmärretään muiden seikkojen avulla (kuten esim. milloin suomen preesens viittaa tulevaan). (Wiik, 135-137, 150-154.)

Miten ajan ilmaisemista kielissä sitten tulisi lähestyä? Esa Itkonen toteaa kirjassaan *Maailman kielten erilaisuus ja samuus* (1996) tempuksesta, että se on sanana kaksitulkinainen, sikäli kun se voidaan ymmärtää yhtälailla sekä muoto- että

merkityskategoriaksi (Itkonen 1996, 99). Toteamus soveltuu varmasti myös moniin muihin kieliopillisiin kategorioihin, sikäli kun kieliopillisten kategorioiden taustalla yleensä ovat todellisuuden käsitteelliset realiteetit. Ajan ilmaisemista ja tempussysteemejä tutkittaessa onkin tärkeää huomioida ero merkitys- ja muotokategorioiden välillä, ja ymmärtää esimerkiksi tulevan ajan käsitettä ja sitä ilmaisevia muotoja tarkasteltaessa, että merkitys voi olla olemassa myös ilman eksplisiittistä – tai täysin isomorfista – muotoa ja että eksplisiittinen muoto sinällään ei vielä nosta tiettyä kategoriaa ko. kielen käsitemaailmassa analyttisesti korkeammalle tasolle ja tee siitä vaikkapa normatiivisesta näkökulmasta oikeutetumpaa kielellisen ilmaisun välinettä. Suomen futuuria arvioitaessa näkökulmalla on lähtökohtaisesti ratkaiseva merkitys, varsinkin kun preskriptiivisillä kielioppeilla on joskus ollut taipumusta sekoittaa nämä kaksi asiaa.

Kielten erilaisuus ei siis ole este aikakäsitteiden universaalille tarkastelulle. Comrien mukaan kaikilla kielillä on jonkinlaisia keinoja paikallistaa tapahtumia ja toimintoja ajassa. Nämä keinot eroavat kuitenkin toisistaan kahden ulottuvuuden suhteen. Ensinnäkin, ajallisen paikallistamisen tarkkuus tuntuu vaihtelevan kielestä kieleen. Tämän lisäksi keinot eroavat toisistaan myös sen suhteen, millä tapaa tapahtumat sijoitetaan aikaan ja missä määrin tämä heijastuu kyseisen kielen sanastossa ja kieliopillisessa järjestelmässä. Tempus esimerkiksi on pääsääntöisesti verbikategoria, mutta laajasti ymmärrettynä tempusta voivat ilmaista myös muut sanaluokat. Comrien mukaan esimerkiksi malagassin kielessä ja nootkan kielessä tempusta ilmaistaan nominaalisin keinoin. (Comrie 1986, 7, 13.) Jos lähdetään perusoletuksesta, että kieli on avoin toiminnallinen systeemi, ei näitäkään tapauksia voida sulkea huomion ulkopuolelle, vaan ne tulee huomioida yhtäläillä universaalia tempuskategoriaa määriteltäessä. Vastaavasti tutkielman aiheeseen liittyen voidaan lisätä, että myöskään morfologisen tai syntaktisen futuurin puuttuminen kielestä ei tarkoita koko tulevan käsitteen puuttumista kyseisen kulttuurin piiristä.

2.2. Kielitiede ja ajan ilmaisemisen keinot kielessä

Ajan ilmaisemiseen on kielessä monia keinoja ja tietyn kieliopillisen merkityksen välittäminen voi toteutua monella tapaa, kuten aiemmin jo kävi ilmi. Ajan ilmaisun keinojen, kuten muidenkin kielellisten ilmiöiden luokittelu tapahtuu kieliopissa yleensä laajemman teoreettisen viitekehyksen kautta. Vaihtelua esiintyy mm. sen pohjalta, missä laajuudessa tempuskäsitettä käytetään tai perustuuko tutkimus synkroniseen vai diakroniseen tutkimusotteeseen. Luokittelun perustalla on huomattava merkitys sikäli, kun se vaikuttaa olennaisella tavalla siihen, miten kussakin kielessä ajan ilmaisua kuvataan ja esim. millaisia kieliopillisia kategorioita sen piiriin hyväksytään.

Teoksessa Iso suomen kielioppi (=ISK) ei käsitellä aikaa tai ajan ilmaisemista yleensä erillisenä lukuna, mutta kieliopin tekijöiden käsitykset ajan ilmaisemisesta tulevat ilmi niissä kohdissa, joissa se sivuaa ajallisia suhteita ilmaisevia kategorioita. Esimerkiksi tempuksen ISK määrittelee seuraavasti: ”Tempus on kieliopillinen järjestelmä, joka ilmenee finiittisissä verbimuodoissa ja ilmaisee, missä suhteessa verbin tarkoittaman tilanteen aika on lausuman esittämisen ajankohtaan eli puhehetkeen” (ISK 2004, 1452). Kyseessä on melko selväsanainen sitoutuminen tempuksen muoto-opilliseen määrittelyyn ja vaikka teoksessa toisaalla esiintyy myös laajempaa näkökulmaa edustavia kannanottoja, on lause johdantolauseena silti melko suuntaa-antava.

Esimerkiksi amerikkalainen Bernard Comrie ei perusmääritelmässään sitoudu yhtä tiukasti morfologiaan tai edes verbiin, vaikka hän käsittelee teoksessaan *Tense* ennen kaikkea ajan ilmaisemista verbaalisesti. Mm. futuurin hän määrittelee seuraavasti: ”...future tense means location of the situation after the present moment.” (1985, 36). Comrie ei siis raja määrittelyssään pois mitään tapoja ilmaista tulevaa ja pyrkii tällä ilmeisesti jättämään tilaa myös kielissä esiintyvän variaation tarkastelulle – ja sen hyväksymiselle.

Comrie jakaa kielten keinot ilmaista aikaa kolmeen pääryhmään. Suurin niistä käsittää useammasta sanasta koostuvat ilmaukset kuten *five minutes after John left*. Toista ryhmään edustavat aikasuhteita ja ajallista sijoittumista ilmaisevat sanat, kuten ’nyt’, ’tänään’ jne.

Kolmas ryhmä käsittää ajan ilmaisemisen kieliopillisten apukeinojen avulla. (Comrie 1986, 8-9.) Näistä viimeistä ryhmää kutsutaan yleisesti – ISK:n tapaan – tempukseksi, mutta nimitystä tempus voidaan laajemmassa merkityksessä yhtäläillä käyttää kaikista ajan ilmaisemisen tavoista. Kyse on siitä, miten tempuksen käsite rajataan. Jos sitä käytetään yksinomaan kieliopillisista muodoista, rajautuu se viimeksi mainittuun ryhmään, mutta jos sitä käytetään merkityskategoriana, voidaan sen piiriin lukea ajan ilmaisu niin kieliopillisilla kuin leksikaalisillakin yksiköillä. (Itkonen 1996, 99.)

Erot tempuksen määrittelyssä leksikaalis-kieliopillisella akselilla ovatkin yksi keskeinen syy ajan ilmaisemista koskevan tutkimuksen toisistaan poikkeaviin tuloksiin. Vaikuttaa siltä, että esimerkiksi diakroninen tutkimus olisi taipuvaisempi käsittelemään ajan ilmaisemista koskevia ilmiöitä merkityskategorian näkökulmasta, kun taas synkronisen tutkimuksen – ja sen sisällä varsinkin kielen käyttönormeja asettava kirjallisuuden – parissa muoto-opillisesti määritellyn ajan kategorian omaksuminen olisi helpompaa. (Esimerkiksi aiemmin EURO TYP-projektin yhteydessä esiin tullut Rolf Thieroffin kritiikki (ks. kappale 2.3) Östen Dahlin terminologiaa kohtaan vaikuttaisi perustuvan osin eroihin aikakategorioiden määrittelyä koskevissa kysymyksissä.)

Amerikkalainen Joan Bybee ilmaisi jo vuonna 1985 käsityksensä, että koko tempuksen kieliopillinen kategoria on virheellinen, sikäli kun se antaa olettaa tavallisesti aikaa ilmaistavan kielessä paralleelilla ja muodoltaan yhtenäisellä tavalla. Omissa tutkimuksissaan hän nimittäin oli päätenyt siihen tulokseen, että esimerkiksi menneen ajan (*pasts*) ja perfektin (*anteriors*) ja toisaalta futuurin ilmaukset ovat kehittyneet siinä määrin erilaisista lähteistä, että oletus niiden uniformisuudesta on jo sinällään epärealistinen. Hänen mukaansa kyse on pikemminkin prosessista, jonka myötä kehittyy erilaisia kieliopillisiä morfeemeja ja jokainen näistä kattaa tietyn alueen aikaa koskevasta käsitteellisestä tilasta. Erityisesti tämä heterogeenisyys pätee futuuriin, mutta voi ilmetä myös muiden tempusten osalta. Perusväite on siis – tässäkin – että käsitteellinen koherenssi ja kieliopillisen tempuksen esiintyminen eivät aina tarkoita rakenteellista koherenssia ajan ilmaisemisen tavoissa. (Bybee 1985, 162.)

Saman ajatuksen ilmaisi hieman toisella tapaa jo Antoine Meillet – kieliopillistumisteorian varhainen isä – 1920-luvulla, kun hän artikkelissaan *Kieliopillisten muotojen kehitys* käsitteli lyhyesti eri verbimuotojen evoluutiota. Hän totesi, että esimerkiksi tulevaa ilmaistaessa väyliä asian esille tuomiseen on monia. On esimerkiksi olemassa esimerkkejä ”puhtaasta” futuuritempuksesta romaanisten kielten tapaan, mutta on olemassa myös kieliä, joissa futuuria ilmaistaan – pitkälti sen sisältämien mm. intentiota korostavien aspektien takia – moniosaisella rakenteella, kuten saksassa. Joskus syntyy myös useita eri ilmauksia ilmaisemaan samaa asiaa – esimerkkeinä ranskan *je fairai* ja *je vais faire*. Syyksi hän katsoo kielelle ominaisen tarpeen sekä hioa ja syventää ilmausten merkitysvivahteita että yksinkertaisesti uusien muotojen suuremman ilmaisuvoiman eli ekspressiivisyyden. Perustava ajatus on kuitenkin, että kieli on varsin dynaaminen ja kehittyvä järjestelmä, joka muuttuu koko ajan ja reagoi aktiivisesti kehitystarpeisiin. (Meillet 1997, 199-200.)

Tempuksen käsittäminen semanttis-morfologiseksi kategoriaksi tuo mukanaan myös muita implikaatioita. Vuonna 1994 ilmestyneessä *The Evolution of Grammar* -teoksessa Joan Bybee, William Pagliuca ja Revere Perkins esittelevät jo alkusivuilla yhden kirjan keskeisistä käsitteistä: kieliopillisen morfeemin eli *grammin*. Sillä tarkoitetaan semanttis-morfologista yksikköä, joka tietyllä tapaa vastaa perinteisen kieliopin morfeemia, mutta on tätä huomattavasti joustavampi ja laajempi käsite. Grammi voi olla affiksi, vartalonmuutos, reduplikaatio, apuverbi, partikkeli tai jopa monimutkainen konstruktio, kuten englannin aikomusta ja tulevaa tekemistä ilmaiseva *be going to*. Kyse on kieliopillisesta yksiköstä, jota leimaa yhtäaikaan sekä sisäinen semanttis-morfologinen koherenssi että kyky sopeutua ajan myötä esimerkiksi merkityksen laajentumisen kautta toimimaan myös uusissa, käsitteellisesti laajemman tason funktioissa eli kieliopillistua. Käsite on syntynyt kieliopillistumisteorian tarpeisiin ja sen vaatimien analyysien apuvälineeksi ja kolmikko Bybee-Perkins-Pagliuca käyttääkin sitä tutkimuksissaan verbaalisten ilmiöiden ”evoluution” hahmottamisen apuna. (Bybee et al. 1994, 2-4.) Vastaavanlaisia käsityksiä edustaa Euroopassa esimerkiksi kielitypologisessa EURO-TYP-projektissa vakiintunut määritelmä FTR (=future time reference), joka viittaa käytännössä tempuksen käsitteen laajempaan hahmottamiseen ja kielellisen ilmiön tarkasteluun ennen kaikkea semanttisesta näkökulmasta. (Dahl 2000, 309).

Comrien ja varsinkin Joan Bybeen edustama kieliopillistumis pohjainen nykyteoria käsittävät siis tempuksen varsin laajana käsitteenä ja suhtautuvat ajan ilmaisemisen variaatioon hyvin joustavasti. Ne eivät pyri enää yksipuolisesti sitoutumaan tarkastelussaan tiettyihin ennalta määriteltyihin näkökulmiin, kuten vaatimuksiin kieliopillisten kategorioiden sisäisestä muodollisesta uniformisuudesta tai hierarkkisuudesta. Vaikka tempus onkin käsitteenä näin paljolti laajentunut ohi perinteisen morfologisen verbaalikategorian, ei tämä silti tarkoita itse verbi-ilmausten merkittävän roolin vähenemistä ajan ilmaisemisen tarkastelussa. Osoituksena tästä on, että niin Comrie kuin Bybeekin keskittyvät tästä huolimatta tutkimuksissaan pääosin verbeihin.

Verbi on ajallisen ilmaisemisen kannalta keskeinen ja kielellisesti kenties dynaamisin sanaluokka, mitä heijastaa sille usein annettu asema ajan ainoana ”aitona” ilmaisijana kielessä. Se on merkityspotentialiltaan ja muoto-opiltaan rikas kielellisen ilmaisun väline ja tutkimuksellisesti onkin tärkeää olla tietoinen verbin kieliopillisten funktioiden ja merkitysulottuvuuksien kirjosta tarkasteltaessa ajan ilmaisemisen keinoja kielessä.

Esa Itkonen jaottelee verbiin liittyvät grammatikaaliset merkitykset seuraavasti: a) inherentit merkitykset (=puheakti, modaaliteetti, tempus. aspekti); b) relationaaliset merkitykset (persoonaa- luku ja luokkakongruenssi); c) argumenttirakennetta koskevat eli rektionaaliset merkitykset (=lauseenjäsenet ja semanttiset roolit) sekä d) argumenttirakennetta muuttavat merkitykset (=passiivi, refleksiivi, mediaali, antipassiivi, kausatiivi, applikaatiivi). (Itkonen 1996, 84-85) Näistä temporaalisten suhteiden tarkastelun kannalta keskeisin on luonnollisesti inherenttien merkitysten kategoria, jonka sisältämät ulottuvuudet eli varsinkin aspekti, modaaliteetti ja tempus ovat yleisesti myös muilla tutkijoilla kieliopillisen ajan ilmaisemisen keskipisteessä.

Ruotsalainen Johan Nordlander esittää teoksessaan *Towards a Semantics of Linguistic Time* (1997) teorian verbaalisen ilmaisupotentiaalinn muodostumisesta. Sen mukaan verbaalisten tilanteiden tulkinta ja analyysi voidaan suorittaa kolmiportaisen analyysin kautta: 1) ensin tulee analysoida verbaalisen ytimen (*nucleus*) oma dynaaminen potentiaali (statiivinen vai ei-statiivinen eli prosessiivinen, eventtiivinen tai teellinen); 2) toisessa vaiheessa tulee luokitella

tilanteen verbaaliset konstituentit (= Itkosen inherentit merkitykset), joihin kuuluvat aspekti, modaaliteetti, tempus (=TMA-systeemi) ja lopuksi 3) tulee tehdä tilanteen kokonaisvaltainen tulkinta ottaen huomioon myös kaikki ns. periferaaliset modifioijat (adverbiaaliset täydennykset etc.). Nordlanderin mukaan verbaalinen ilmaus sisältää siis neljä pakollista pääkonstituenttia, joiden kautta verbi kykenee ilmaisemaan aikaa. Nämä ovat aspekti, modaaliteetti, tempus sekä verbin oma semanttis-morfologinen ydin eli *nucleus*. Ajallinen ilmaus syntyy, kun verbin ydin toimii yhdessä ensimmäisen kolmen ulottuvuuden kanssa, joita Nordlander nimittää TMA-systeemiksi. (Nordlander 1997, 63-65.)

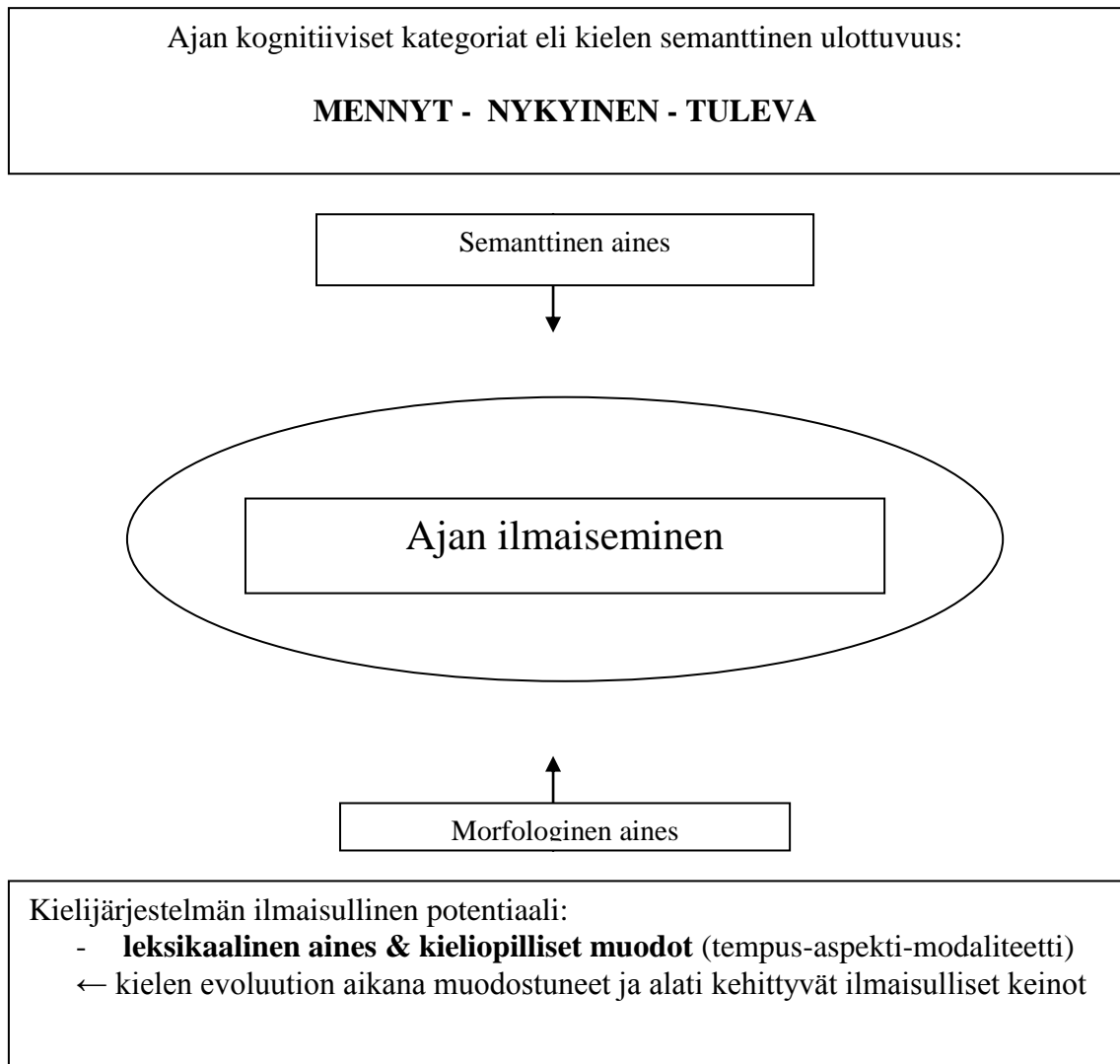
Nordlander tarjoaa teoksessaan myös varsin selkeän ja johdonmukaisen esityksen verbin pakollisten konstituenttien luonteesta. Ns. TMA-systeemin osat hän jaottelee ilmaisu-ulottuvuutensa mukaisesti seuraavasti:

1. Aspekti: sisäinen aika
2. Modaaliteetti: faktuaalinen aika
3. Tempus: ulkoinen aika

Nordlander katsoo aspektin pääasiassa ilmoittavan, onko verbillä sisäistä ajallista ainesta (imperfektiivisyys) vai ei (perfektiivisyys) (Nordlander 1997, 111-115). Tässä kohdin hän poikkeaa jossain määrin yleisemmästä määritelmästä, jonka mukaan aspektilla tarkoitetaan verbin ilmaiseman tekemisen sisäistä aikaa eli sitä ajallista ulottuvuutta, joka liittyy tilanteeseen itseensä. Aspekti voi tällöin ilmetä joko perfektiivisenä, jolloin toiminta on ajallisesti rajattua, tai imperfektiivisenä, jolloin toiminta ei ole ajallisesti rajattua eli sen kesto ei ole määritelty. (Esim. ISK 2004, 1430.) Modaaliteetilla (*mood*) Nordlander viittaa ilmauksessa ilmenevään käsitykseen verbin ilmaiseman tapahtuman tosiperäisyydestä tai hypoteettisuudesta. Tällä on Nordlanderin mukaan kytkös myös aikaan, sikäli kun kyseinen modaaliteetti vaikuttaa esimerkiksi verbin inflektionaalisen moduksen valintaan ja tuottaa näin verbi-ilmauksella ajallisesti tulkittavissa olevia vivahteita. TMA-systeemin kolmas konstituentti eli tempus viittaa puolestaan jo aiemmin esiteltyihin ajan kategorioihin eli suhteuttaa tekemisen ja tapahtumat absoluuttiseen ja suhteelliseen aikaan. (Nordlander 1997, 115-125.) Toisin sanoen jokaisessa verbi-ilmauksessa yhdistyvät verbin ytimen sisäinen

oma dynaaminen arvo sekä siihen liittyvät aspektuaaliset, modaaliset ja temporaaliset vivahteet. Näiden summa luo toiminnan ajallista suhdetta, sen sisäistä kestoa ja luonnetta sekä sen todenperäisyyttä (ja siis todellista sijoittumista aika-akselilla) koskevan kokonaisuuden, joka tulkitaan lauseessa suhteessa sen omaan ilmaisulliseen arvoon sekä muihin lauseessa sijaitseviin (ns. perifeeraalisiin) aikaa ilmaiseviin elementteihin.

Edellä on käyty läpi niitä teoreettisia kulmakiviä, joiden pohjalta ajallista ilmaisua kieliopeissa luokitellaan sekä kartoitettu niitä keinoja, joita kielillä on käytettävissään aikakategorioiden ilmaisuun. Seuraavassa kaaviossa esitetään vielä tiivistettynä kielessä esiintyvien aikaa ilmaisevien muotojen syntyyn ja semanttis-morfologiseen hahmoon vaikuttavat tekijät sillä tavoin kuin ne tässä tutkielmassa käsitetään:

Kaaviossa ajan kognitiiviset kategoriat edustavat niitä käsitteellisiä, teoreettisiksikin luonnehdittavia ajan perusulottuvuuksia, joita inhimillinen ajattelu universaalisti voi havaita. Pääjako näissä on kolmiosainen eli mennyt, nykyinen ja tuleva. Tämä jako on teoreettinen sikäli, että se edustaa puhtaasti käsitteitä ottamatta huomioon eri kielten erilaisia morfologisia ja syntaktisia konventioita eri ulottuvuuksien ilmaisemisessa.

Ajan ilmaiseminen kielessä ei kuitenkaan koostu yksinomaan käsitteellisestä aineksesta. Voidaan pikemminkin sanoa, että käsitteet ovat vasta puolet ajan ilmaisemisesta, sillä kielet itsessään eivät ole käsitteistöltään tai niitä edustavilta morfologisilta kategorioiltaan vastaavalla tapaa yksiselitteisiä, vaan ovat pitkän ja monipolvisen evoluution tuloksia. Ne edustavat käytännössä systeemiä, jossa eriaikaiset ja erityyppiset rakenteet ja ainekset elävät rinnakkain ja osin päällekkäin, ja eri kognitiivisia kategorioita voidaan ilmaista hyvinkin erilaisin morfologisin keinoin. Tämä tarkoittaa sitä – kuten jo aiemmin siteeratut Bybee, Perkins ja Pagliucakin ovat todenneet – ettei käytännön kielessä yhtä käsiteluoikkaa vastaa aina yksi morfologinen tunnus tms., vaan että käsitteitä ilmaistaan jopa usean eri luokan keinoin ja usein samaa käsitettä voidaan ilmaista monella tapaa. Esimerkiksi suomessa preesens ilmaisee usein tulevaa lauseessa, jossa romaanisissa kielissä tulee ehdottomasti olla tempuksellinen futuuri. Joskus taas aikaa voidaan ilmaista myös muilla tavoin kuin verbillä, kuten esimerkiksi suomen objektin sijavaihtelu osoittaa (esim. *maalaan taloa – maalaan talon*).

Kun tässä tutkimuksessa siis halutaan tarkastella tulevan ilmaisemista suomen kielessä, tapahtuu se tästä viitekehystä käsin. Tutkimuksellisesti yksittäinen ajan ilmaus tai aikaa ilmaiseva rakenne koostuu siis kahdenlaisesta aineksesta: toisaalta sitä määrittävät universaalit ajatukselliset, toiminnan ymmärtämisen, jaksottamisen ja suunnittelun kannalta välttämättömät ajan kategoriat, toisaalta kullekin kielelle ominaiset morfosyntaktiset rakenteet ja konventiot, jotka se ohjaavat että rajaavat lopullisen, tosiasiallisen ja ko. kielenpuhujan kannalta ymmärrettävän ilmauksen muotoa.

2.3. Ajan kategoriat suomalais-ugrilaisissa ja eurooppalaisissa kielissä

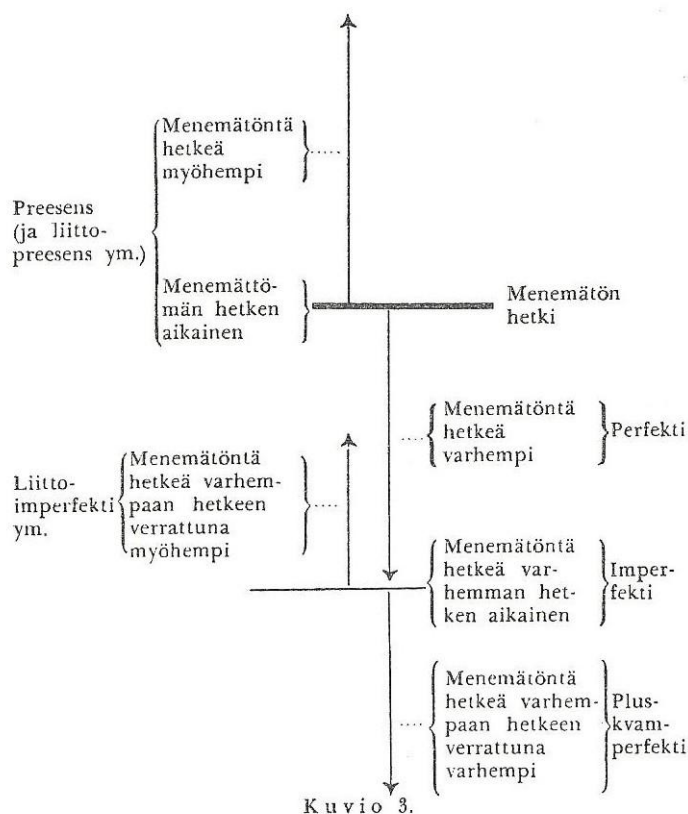
Edellä mainittiin jo, että kielet poikkeavat toisistaan huomattavasti sen suhteen, miten niissä heijastuvat ajan perusulottuvuudet. Samanlaisia peruseroja voidaan havaita myös eri kielikuntien välillä. Päinvastoin kuin olettaisi, esimerkiksi ajallisten suhteiden kielellisessä ilmaisussa nämä ryhmät eivät kuitenkaan muodostu yksinomaan kielisukulaisuuden perusteella, vaan myös alueellisella yhteenkuuluvaisuudella tuntuu nykytutkimuksen valossa olevan huomattava merkitys kielellisen ilmaisun muotoon. Niinpä tutkittaessa suomen kielen futuurin olemusta ja syntyä on näkökulman laajentamiseksi syytä tutustua sekä perinteisen vertailevan kielihistorian tuloksiin että uudempien kielitieteellisten lähestymistapojen pohjalta syntyneisiin teorioihin, joita kuvastavat parhaiten kielitypologisen tutkimuksen alueella tehdyt luokittelut.

Voidaan olettaa, että suomen kielen ajan ilmaiseminen määrittäyty ainakin osin kielikuntamme eli suomalais-ugrilaisien kielten pohjalta. Raija Bartensin mukaan suomalais-ugrilaisien kielten ja niiden aikaa ilmaisevien elementtien kehityksessä ajan ilmaisemisen molemmat tavat eli sekä absoluuttinen että relatiivinen ovat olleet jo alun perin läsnä. Alkuvaiheeksi on oletettu sekä tunnusmerkitön ja tempusarvoltaan verbin semanttisesta sisällöstä riippuvainen aoristi että varsinaisia tunnuksellisia, deverbaalisten nominien varaan rakentuvia tempuksia. Aoristisysteemissä verbin asema tempusakselilla olisi alun perin määräytynyt kantaverbin merkityksen mukaan, mutta liittämällä siihen modifioivia verbijohtimia verbin sijoittumista olisi opittu muuttamaan haluttuun kohtaan, mikä käytännössä tarkoitti sitä, että alkuaan ei-duratiivinen verbi saatiin duratiivisen johtimen avulla siirrettyä preesensiin ja duratiivinen verbi pystyttiin momentaanisen johtimen avulla puolestaan sijoittamaan preteritiin. (Bartens 1993, 21.)

Huomiota voidaan kiinnittää myös partisiippeihin, joissa ilmenee Bartensin mukaan erityisesti suomalais-ugrilaisille kielille tyypillinen ilmiö eli oppositio päättymättömän ja päättyneen tekemisen välillä. Näistä päättynyt on ilmeisesti tunnusmerkkinen ja yhdenmukainen laajalla alueella, päättymätön tunnusmerkitön ja näin heterogeeninen. Tällainen päättymättömän ja päättyneen tekemisen partisiippien pari esiintyy kaikissa

sukukielissä ja onpa muutamissa sukukielissä olemassa myös futuurinen partisiippi. Janhusen samankaltaisiin päätelmiin viitaten Bartens pitää todennäköisenä, että päinvastoin kuin joskus oletetaan, suomalais-ugrilaisissa kielissä ei vanhaa ja arkaaista kerrostumaan edusta yksinomaan menneen ajan imperfektimuoto, vaan koko uralilaisten kielten tempusjärjestelmä on alun perin ollut ”semanttisesti aspektikategoriaan kietoutunut”. Bartens katsoo, että tempusjärjestelmän selittymisen aspektikategoriasta käsin täytyy merkitä myös perfektin ja imperfektijärjestelmän samanaikaista syntyä eli molemmat voidaan olettaa iältään yhtä vanhoiksi ja arkaaisiksi kategorioiksi. (Bartens 1993, 25-26.)

Osmo Ikola otti kantaa myös tähän suomalais-ugrilaisille kielille tyypilliseen piirteeseen, kun hän artikkelissaan suomalaisesta verbisyntaksista järjesti ajan suhteiden kaavion paitsi absoluuttisen ajan näkökulmasta, myös em. päättyneen ja päättymättömän ajan (Ikolalla menneen ja menemättömän ajan) näkökulmasta (Ikola 1964, 12):

Aikakäsitteiden ja niihin liittyvien ilmausten synnyssä keskeisin oppositio tuntuu kuitenkin suomalais-ugrilaisissa kielissä olevan nykyhetken ja menneisyyden välillä. Puhutaan toisaalta

nykyhetkessä jatkuvasta, toisaalta sen näkökulmasta päättyneestä toiminnasta ja puhutaan asioista, jotka ovat olemassa nyt ja asioista, joita ei enää ole. Tulevaisuus on periaatteessa yhtä luonnollinen elementti ihmisen ajattelussa ja se onkin varmasti aina läsnä ihmisen toiminnan organisoinnissa ja jäsentämisessä, mutta Bartensin mielestä se ei konkreettisuusasteeltaan ehkä vastaa edellisiä eikä näin nouse esiin samanveroisena (kieliopillisena) kategoriana, koska sen edustamat asiat eivät ole vielä olemassa. Ne ovat vielä epävarmoja. Näin myös tulevan ilmaisu saa helposti mieluummin modaalisia sävyjä, mikä pitää paikkansa myös suomalais-ugrialaisten kielten yhteydessä. (Bartens 1993, 30.)

Suomea on viime aikoina tutkittu vertailevasti myös synkronisen kielentutkimuksen parissa. Tällaista uudenlaista vertailevaa näkökulmaa eurooppalaisessa vertailevassa kielentutkimuksessa edustaa EUROTYP-ohjelma, jonka puitteissa on pyritty kartoittamaan eurooppalaisten kielten kieliopin ilmiöitä uusimpien kieltä ja kieliopillistumista koskevien teorioiden valossa. Teemaryhmä 6, jonka tutkimusalueena olivat tempuksen ja aspektin kieliopilliset kategoriat, sai tehtäväkseen keskittyä ”tutkimaan kieliopillistumisprosesseja sellaisina kuin ne esiintyvät eurooppalaisissa kielissä sekä identifioimaan, kuvaamaan ja selittämään erityisesti eurooppalaisille kielille tyypillisiä tempus- ja aspektisysteemejä” (Dahl 2000, 3). Erityisen huomion kohteeksi tutkimuksessa nostettiin diakroniset kehityspolut, alueellisten ilmiöiden identifikaatio ja selittäminen, yksittäisten kielten syvätutkimukset sekä kielen omaksuminen. (Dahl 2000, 3.)

Se, mikä on erityisesti uutta EUROTYP-ohjelman tavassa käsitellä kieliopillisia ilmiöitä, perustuu osin sen omin vetäjien (esim. Östen Dahl), osin amerikkalaisen Joan Bybeen ja hänen tutkimusryhmänsä tuloksiin. Kuten Rolf Thieroff kieliopillisten ilmiöiden koodausta esitellessään kirjoittaa, on EUROTYP:issä luokittelu tehty uudenlaisen morfologis-semanttisen periaatteen mukaisesti, jolloin aiemman, puhtaasti morfologisen kirjaustavan sijasta ilmiöiden kategorisointi suoritetaan nyt myös semanttisen sisällön mukaisesti. Enää ei siis ole puhe yksinomaan imperfektistä, perfektistä tms. kyseisen kielen morfologisena luokkana, vaan menneen ilmaisusta (*pasteness*), aikaisemmuudesta (*anteriority*), futuurisuudesta (*futurity*) ja progressiivisuudesta (*progressivity*) ja näiden käsitteellisten yläluokkien alaisuuteen kuuluvista kielten ilmiöistä (joiden variaatiomahdollisuus siis sisältyy

jo perusolettamuksiin). Tällä tavoin ohitetaan mm. yksittäisten kielten sisäiset tutkimustraditiot ja niiden terminologian erovaisuudet ja mahdolliset epätarkkuudet ja voidaan paremmin keskittyä ilmausten olennaiseen sisältöön ja eri käsitekategorioiden ilmaisutapoihin. Vertailu on nostettu näin uudelle abstraktiotasolle ja tavoitteena on kielten välisen vertailtavuuden parantaminen. (Thieroff 2000, 270-272.) Perusoletuksena on ilmiselvästi käsitys kielten sisältämien ajatuskategorioiden universaalisuudesta, kuten aikoinaan myös Joan Bybeellä ja hänen tutkimusryhmällään *The Evolution of Grammar* -teoksessa. (ks. aiemmin, Bybee 1985, 162; Bybee et al. 1994, 1-2.)

Minkälaisia tuloksia projekti on tuottanut? Östen Dahlin mukaan verrattaessa Eurooppaa muuhun maailmaan on esimerkiksi voitu havaita, että eurooppalaisissa kielissä on muuhun maailmaan verrattuna laaja menneen ajan muotojen edustus – verrattuna esimerkiksi Pohjois-Amerikan intiaanikieliin, joissa tätä kategoriaa ei kieliopillistuneena esiinny samassa määrin. Pohjois-Euroopan germaaniset kielet ja suomalais-ugrilaiset kielet puolestaan eroavat muusta Euroopasta siinä, että niissä ei ole selkeää perfektiivisyyden kieliopillista merkitsijää. Merkintä puuttuu myös suurimmasta osasta slaavilaiskieliä ja balttilaiskieliä, joskin niissä esiintyy tämän sijaista ns. ”slaavilaistyyppistä aspektia”. Tämän tutkielman kannalta merkittävin ja mielenkiintoisin tulos on kenties se, että Pohjois-Euroopasta voidaan myös rajata – osin edellisen kanssa saman laajuinen – ”futuuri-alue” eli alue, jonka kielissä ei ole muodoltaan ja käytöltään kieliopillistunutta futuurin tunnusta. Näihin kieliin kuuluvat suomalais-ugrilaisien kielten lisäksi germaaniset kielet (englantia lukuun ottamatta) sekä slaavilaisten kielten arkaaisemmat vaiheet. (Dahl 2000, 20-21.) Tässä yhteydessä on hyvä huomata, että tässä jaottelussa, joka edustaa projektin yleistason kuvausta, kyse ei suinkaan ole taaskaan semanttisten kategorioiden analyysistä, vaan yksinomaan muotoelementtien pohjalta tehdystä alustavasta kartoituksesta. Itse asiassa Rolf Thieroff kritisoikin artikkelissaan Dahlin termiä ja sen käytön taustalla olevia kriteereitä, todeten, että ko. kielissä on kyllä futuurisia ilmauksia ja suosittelee käytettäväksi pikemminkin ilmausta ”kielet, joissa on heikosti kieliopillistunut futuuri” – sikäli kun näissä kielissä futuuri jätetään usein kieliopillisesti ilmaisematta ja sen sijasta käytetään esimerkiksi preesensia. (Thieroff 2000, 287-290.) Huomattava on myös, että vaikka esimerkiksi saksalainen suomen kielioppi aloittaakin tulevan ajan ilmaisusta puhuessaan lauseella ”suomesta puuttuu morfologinen

futuuri”, jatkaa se hetimiten esittelemällä preesensin ja ajan adverbiaalain lisäksi viisi erilaista rakennetta tai verbiä, joilla voi ilmaista saksan kielen futuuristen ilmausten vastineita. (Fromm 1982, 274-275.)

Futuurin heikko kehitys on kielitieteellisesti sikäli huomionarvoinen seikka, että mm. Joan Bybeen *Morphology*-teoksen otannassa noin 44 % maailman kielistä oli inflektionaalinen futuuri, vieläpä kaiken lisäksi kielissä, joissa ei välttämättä ollut vastaavaa tunnusta preesensin ja menneen erottamiseksi. (Bybee 1985, 156.)

Projektin ehkä mielenkiintoisimmat tulokset liittyvät suomen kielen näkökulmasta luokittelun yhteydessä syntyneisiin kielitypologioihin. Euroopan alueelta listatut 40 kieltä jaettiin tempus- ja aspektisysteeminsä nojalla kuuteen pääryhmään, joiden ulkopuolelle jää erikseen 4 kieltä (baski, malta, karaim ja liettua). Suomi kuuluu näistä pohjoiseen ryhmään 2, jota luonnehtii luokkien aiemmuutta ilmaisevien anteriorin ja perfektin oppositio, perfekti, progressiivi sekä heikosti kehittynyt futuuri. Mielenkiintoista on, että suomi tässä typologiassa kuuluu samaan ryhmään skandinaavisten kielten ja eestin kanssa, mutta eri ryhmään sukukieli unkarin kanssa, joka puolestaan luetaan – huolimatta suomalais-ugrilaisuudestaan sekä kielessä esiintyvistä voimakkaista turkkilaisista vaikutteista – samaan ryhmään manner-germaanisten sekä eräiden romaanisten ja slaavilaisten kielten ja albaanin kanssa. (Thieroff 2000, 292-300.)

Vertailevan kielihistoriallisen tutkimuksen tulokset antavat hyvän pohjan tutkittavan kielen perustavien rakenteiden ja ominaisuuksien synnyn ymmärtämiselle. Jos kielihistoria osaltaan vahvistaa tutkimuksen perustaa, typologis-areaalisen tutkimuksen tuloksilla voidaan puolestaan sanoa olevan näkökulmia avartava merkitys. Suomen kielen näkeminen kieliuniversaalien näkökulmasta ja osana kansainvälistä kielten yhteisöä paitsi helpottaa olennaisten piirteiden tunnistamista, myös edesauttaa uusien näkökulmien omaksumista tutkimuksessa, näin myös futuurin tutkimuksessa.

3. Futuuri tutkimuksen kohteena

3.1. Futuuri kieliopillisena kategoriana

Yksinkertaisimmillaan futuurin määritelmä ei juuri kuulosta kovin vaikealta. Tällainen perusmääritelmä on esimerkiksi jo alussa mainittu Bernard Comrien ”...future tense means location of the situation after the present moment.” (1985, 36). Kyseessä on selvästi absoluuttisen ajan kolmijakoisesta merkityskategoriasta johdettu määritelmä, joka sinällään sopii hyvin futuurisen merkityksen arvioinnin lähtökohdaksi. Futuuri itsessään ei kuitenkaan ole aivan näin yksinkertainen tutkimuskohde, mikä johtuu sekä niistä ongelmista, joita futuurin tutkija kohtaa yrittäessään sijoittaa muodoltaan varsin varioivia ja erilaisia tulevaan viittaavia ilmauksia kieliopilliseen kontekstiin että niistä viittaussuhteita ja merkitysimplikaatioista, joita futuuriin ilmauksiin usein käytännössä – elävän kielen laajassa ja tulkinnallisesti rikkaassa kontekstissa – liittyy.

Tilanteen todellinen luonne paljastuu paremmin, jos katsotaan esimerkiksi Osmo Ikolon tekemää viittaussuhteiden jaottelua vuonna 1964 ilmestyneessä *Verbisyntaksia*-artikkelissa. Hänen mukaansa nykyhetken jälkeisissä tekemisissä voidaan periaatteessa erottaa nykyhetkeä myöhemmät ja tulevan hetken aikaiset tekemiset, jotka voidaan lukea verbisysteeminäkökulmasta perfektiä ja imperfektiä vastaaviksi kategorioiksi (eli puhehetken liittyvän tekemisen ja siitä irrallisen tekemisen kategorioihin). Tempusjärjestelmän kokonaisuudessa tulevan ilmaisu ei kuitenkaan rajoitu yksinomaan näihin kahteen kategoriaan. Suhteutettaessa tulevaa koko ajallisen ilmaisun kehikkoon saadaan lopputuloksena melko monisyinen kaavio, jossa ovat edustettuna kaikki kolme absoluuttista ajan ulottuvuutta ja niihin liittyen *mennyttä hetkeä myöhempi* (eli tuleva menneessä), *nykyhetkeä myöhempi* (eli tuleva nykyisessä), *tulevan hetken aikainen* (eli tuleva) sekä *tulevaa hetkeä varhempi* (eli mennyt tulevassa). Ikola jatkaa ja mainitsee tässä yhteydessä myös jossain määrin marginaalisemmat kategoriat *tulevaa hetkeä varhempaan hetkeen verrattuna myöhempi*, *tulevaa hetkeä varhemman hetken aikainen* sekä *tulevaa hetkeä varhempaan hetkeen verrattuna varhempi*. (Ikola 1964, 109, 117.)

Futuurin vaikeus kategoriana ei kuitenkaan piile oikeastaan sen sisältämässä viittaussuhteiden monipuolisuudessa. Vaikeuksia tuottaa enemmänkin sen käsitteellinen ja morfologinen poikkeavuus, joka kylläkin on jo kauan sitten tiedostettu kielitieteen parissa, mutta jonka tyhjentävässä ja varsinkin muun kieliopin näkökulmasta koherentissa selittämisessä on tutkijoilla ollut suuria vaikeuksia. Suomen kohdalla vaikeuksia on tuottanut mm. kategorian morfologinen epämääräisyys, muualla taas on usein huomattu sen sisällöllisesti poikkeavan muista tempuksista.

Hyvä esimerkki yrityksestä ”selittää pois” futuurin käytössä ilmenevää morfologisen ja semanttisen kategorian epäharmoniaa on unkarilaisen Anton Klemmin vuonna 1925 ilmestynyt artikkeli, jossa hän esitti, että itse asiassa kieliopillisten aikaa ilmaisevien elementtien synty olisi ollut kielissä mahdollista vasta silloin, kun tietoisuus ja kielellisen ajattelun kehitys olisi selkeästi pystynyt erottamaan aikasuhteet abstrakteina suhteina. Alkuperäisin aika eli nykyhetki dominoi pitkään kielellistä ajattelua ja ensimmäiset erotkin ilmaisivat pikemminkin tekemisen aspektia nykyhetken näkökulmasta kuin varsinaista irrallista ajan kategoriaa. Kysymys oli näin ensi sijassa siitä, oliko toiminto (vielä) jatkuvaa vai loppuun saatettua. Klemmin mielestä ”primitiivisen henkisen kehityksen asteella” aika oli vielä jatkuvaa ja menneisyys ja tulevaisuus olivat olemassa vain nykyhetken kategorioissa, jolloin esimerkiksi mennyt tapahtuma tavallaan ”elettiin uudelleen” siitä puhuttaessa. Alun perin siis itse asiassa vain välittömän lähitulevaisuuden, ”nähtävissä olevien” asioiden futuurin oli se luokka, joka selkeästi voitiin havaita ja joka näin ollen oli edustettuna myös kielellisen ajattelun varhaisimmissa vaiheissa. Tämä lähitulevaisuuden futuuri ilmaistaan preesensillä ja se edustaa ajattelussa tavallaan nykyhetken laajentumaa eteenpäin. (Klemm 1925, 177-178, 265-266.)

Futuurin selittämisen vaikeudesta tarjoaa oivan esimerkin myös Iso suomen kielioppi, joka määritelmässään ei tunnu aina pääsevän yksimielisyyteen futuuristen ilmausten luonteesta suomen kielessä. Kuten muistetaan, ISK määrittelee tempuksen selkeästi finiittisen verbimuodon ilmaisemana kategoriana (ISK 2004, 1452). Jos sitoutuminen verbi- eli muotokeskeiseen tempusmääritelmään (ja ajan ilmaisemisen käsitteeseen) on näin eksplisiittistä, on vain loogista, ettei suomesta voi löytyä futuuritempusta itsenäisenä

aikakategoriana, koska suomen kielessä ei ole olemassa erityistä futuurin päätettä ja sen mukaista verbitaivutusta. Osiossa, jonka nimenä on ”tulevaan aikaan viittaaminen” – ja samoin myös jatkuvasti päivitetävässä ISK: verkkoversiossa – ISK tarjoaa silti määritelmän, jonka mukaan ”suomessa ei ole morfologista verbitempusta, mutta on mahdollista puhua ilmausten futuurisesta merkityksestä” (ISK 2004, 1468; VISK, *Futuuri*). Futuurilla tarkoitetaan nyt sen mukaan ”puhehetken kannalta tulevan tilanteen aikaa” (ISK 2004, 1468). ISK tarjoaa siis saman tempusta käsittelevän luvun sisällä kaksi versiota tempuksen käsitteestä, joista ensimmäinen on morfologinen futuuritempus (jota suomessa ei siis ole) ja toinen semanttinen futuurin kategoria (vaiko semanttisesti määritelty futuuritempus?). Selittämättä kahden käsitteen sisällöllistä eroa aletaan vielä puhua ”ilmausten futuurisista merkityksistä”, jolloin tavallaan tunnustetaan kieliopillista futuuria ilmaisevien yksikköjen olemassaolo, ja vieläpä käsitellään niitä muiden tempusten yhteydessä, mutta ei nimitetä niiden edustamaan luokkaa tempukseksi.

Mielenkiintoista kyllä, samanaikaisesti ruotsissa – ja ruotsin kieltä kuvaavissa suomalaisten kirjoittamissa koulukieliopissa – suomen *tulla* + MA-infinitiivin illatiivi -ilmausta vastaavaa *kommer att göra* pidetään futuurina, sen perifrastisuudesta huolimatta. (Esimerkiksi Otavan kustantama *Kanal: Grammatik* 1999, 76.) Verrattuna esimerkiksi Joan Bybeen tutkimusryhmän tai EURO TYP-projektin tutkijoiden käsityksiin aikamuotojen luonteesta (ks. luku 2.3.) ISK:n valitsema linja näyttää tällöin paitsi hieman vanhahtavalta, myös vaikealta perustella sisällöllisesti.

Jos suomen kieltä tutkittaessa sitten päädyttäisiinkin valitsemaan uudemman anglosaksisen ja eurooppalaisen typologis-vertailevan tutkimuksen kannattama näkökulma ajan kategorioihin ja niiden edustukseen kielessä, herää kysymys, mihin katse tulisi ensin kohdistaa ja mistä näistä laajemman tempuskäsitteen mukaisia futuureja tulisi etsiä. Edellisten lukujen pohjalta on helppo rajata alustavasti mahdollisiksi alueiksi aikaa viittaava sanasto ja verbit, tarkemmin sanottuna leksikaalisen aineksen aikaan viittaavat osat sekä verbin ne merkitysulottuvuudet, joilla on tekemistä ajan ilmaisemisen kanssa eli – Itkosen ja Nordlanderin mukaan – tempus, aspekti ja modaliteetti (sekä luonnollisesti myös verbin sisäinen dynaaminen arvo). Nämä elementit sekä niiden tulkinnallinen konteksti

(Nordlanderin periferaalit) muodostavat sen alueen, jolla ajallisen merkityskategorian leimaamat ilmaukset esiintyvät ja joilla täten myös futuuristen ilmausten tulee sijaita. Oletettavaa on, että ilmaukset näin rajattuna muodostavat melko suuren ja varioivan joukon. Todennäköistä on myös, että niihin kytkeytyy usein kenties myös muita merkitysvivahteita ja -elementtejä, mutta ainakin tutkijalla on nyt se etu, ettei hänen tarvitse kuluttaa aikaansa pohtien morfologisen puhtauden ideaalin tai muun samankaltaisen periaatteen nojalla muodostettujen, osin keinotekkoisten normien soveltuvuutta tarkasteltaviin ilmiöihin, vaan hän voi analysoida alueen ilmiöitä ja niiden ominaisuuksia ilmiöistä itsestään käsin ja päättää niiden rajauksesta aineistolähtöisesti.

3.2. Futuuri uudemman tutkimuksen valossa

Mitä uudempi typologis-vertaileva tutkimus sitten on saavuttanut futuurin tutkimuksen saralla? Kuten jo aiemmissa luvuissa kerrottiin, kielellisen ilmaisun ajan ilmaisemisen tutkimus on käynyt läpi merkittäviä muutoksia viimeisten parin vuosikymmenen aikana. Suurinta muutosta edustaa tarkastelutavan vaihtuminen synkronisesta, kielikohtaisesta ja morfologiapainotteisesta diakroniseksi, typologis-vertailevaksi ja semanttisten kategorioiden merkitystä painottavaksi. Muutos on ollut erityisen suuri futuurin tutkimuksen alueella, jossa esimerkiksi Bernard Comrie on jo varhain laajentanut näkökulmaa ohi perinteisen morfologispainotteisen kieliopillisen futuurikäsitteen (ks. kpl 2.1.). Joan Bybee on omissa (1985) ja Revere Perkinsin ja William Pagliucan kanssa yhdessä kirjoittamissa teoksissaan (1994) jopa päätenyt erottamaan futuurin kokonaan muista tempuksista poikkeavaksi kategoriaksi, varsinkin sen alkuperän ja muodostumisen suhteen. (Esim. Bybee 1985, 162.) Paradoksaalista onkin, että sama tutkimussuuntaus, joka nimenomaisesti on painottanut aiempaa voimakkaammin muodoltaan hyvinkin erilaisten ajan ilmausten yhteistä universaalia kognitiivis-semanttista perustaa, on samalla myös repinyt hajalle tempuskategorioiden tarkastelussa aiemmin vallinneen jonkinasteisen historiallisen monogeneettisyyden ja kielioppikategorioiden uniformismin perusoletuksen ja tuonut tilalle morfologisen ja evolutionaarisen heterogeenisyyden leimaaman tempusteorian.

Erityisesti Joan Bybeen, Revere Perkinsin ja William Pagliucan vuonna 1994 kirjoittamaa *The Evolution of Grammar* -teosta voidaan pitää suurena käännekohtana futuurin tutkimuksen historiassa. Siinä tutkijaryhmä nimittäin lopullisesti hylkäsi perinteisen tavan tarkastella tempuksia ja niiden syntyä ja ryhtyi sen sijaan universaalien ja vertailukelpoiseksi koodatun kieliaineiston pohjalta rakentamaan uutta evolutionääristä kielioppi- ja kieliopillistumisteoriaa, jonka perustaksi muodostuivat vertailuainesten pohjalta rakennetut kokoavat käsitykset kullekin semanttiselle verbikategorialle ominaisista ”grammeista” ja niiden kehittymislinjoista eli ”poluista”

Mitä tutkijat tarkoittivat näillä ”poluillaan”? Esimerkiksi futuurin määrittelyssä he eivät enää lähteneet morfologisesti etsimään sille vastaavuuksia muista tempuskategorioista, vaan – vaikka samalla tunnustivatkin futuurin universaalien olemassaolon semanttisena kieliopillisena kategoriana – alkoivat tutkia lähemmin futuurin ilmaisemiseen käytettyjä muotoelementtejä ja muodostivat näiden pohjalta sekä teorian futuurin mahdollisista leksikaalisista lähtöistä että kaavioita niistä kehityspoluista, jotka johtavat erilaisista leksikaalisista lähtömuodoista – ja niihin liittyvistä merkityskategorioista – kieliopillistumisprosessin kautta kohti futuurista merkitystä. (Bybee et al. 1994, 2-9, 14-15, 243.)

Bybeen ryhmän mukaan futuurisille ilmauksille on löydettävissä rajallinen ja universaalisti esiintyvä joukko leksikaalisia lähteitä. Nämä lähteet jakautuvat kahteen pääryhmään ja alaryhmiin seuraavaan tapaan:

A) *Primaariset futuurit*

1. Liikeverbeistä lähtöisin olevat futuurit
2. Agentti-orientoitunutta modaaliteettia edustavista halua, velvollisuutta tai kykyä ilmaisevista ilmauksista lähtöisin olevat futuurit
3. Temporaalisista adverbeistä lähtöisin olevat futuurit

B) *Aspektuaaliset futuurit*, jotka ovat peräisin ensisijaisesti perfektiivistä tai imperfektiivistä aspektia tai preesensia ilmaisevista muodoista. (Bybee et al. 1994, 244 eteenpäin.)

Tyypillinen esimerkki ”polusta” futuuria kohti voi olla vaikkapa alun perin halua ilmaissut muinaisenglannin *willen*-verbi, josta kehittyi pikkuhiljaa nykyenglannin futuurigrammi. Kieliopillistumisen polku kulki sen kohdalla kaavan HALU > HALUKKUUS > TARKOITUS > ENNUSTUS (> FUTUURI) mukaan. (Bybee et al 1994, 256.)

Teoksen futuuria koskevilla tuloksilla on tutkimuksen kannalta merkitystä futuurin muodostumisperiaatteiden ja sen luonteen ymmärtämisessä. Mielenkiintoista on, että Bybeen ryhmän tutkimissa kielissä suurin osa futuureista viittasi lähitulevaisuuteen ja vain pienehkö osa kaukaiseen tulevaisuuteen. Leksikaalisista lähteistä ylivoimaisesti suurimman ryhmän muodostivat liikeverbit, joista futuurin edustajina esiintyivät tavallisimmin merkitykset ’tulla’ ja ’mennä’. Bybeen ryhmän mukaan futuuristen grammien keskeiset funktiot ovat kielessä tavallisesti agentti-orientoitunut pyrkimys/tarkoitus ja ennustus, mistä seuraa, että heidän mielestään futuuri on vähäisemmässä määrin temporaalinen kategoria ja muistuttaa pikemminkin agentti-orientoitunutta episteemistä modaliteettia, johon sisältyy tärkeitä temporaalisia implikaatioita. Näin futuuristen ilmausten merkitys on tavallisesti monisyinen ja sisältää myös modaalisia vivahteita. (Bybee et al 1994, 280.)

Vastaavanlaista tutkimusta on tehty myös Euroopassa EUROTYP-projektin puitteissa, jonka johdossa on ollut Joan Bybeen kanssa yhteistyötä tehnyt Östen Dahl. Projektin parissa on tarkasteltu myös suomalais-ugrilaisien kielten futuurisia ilmauksia. Virolainen Helle Metslang on artikkelissaan *The Development of the Futures on the Fenno-Ugric Languages* pyrkinyt tarkastelemaan suomalais-ugrilaisissa kielissä esiintyviä (verbi)futuurin tyyppejä systemaattisesti. Luokittelunsa pohjana hän on käyttänyt eurooppalaisten kielten parissa tehtyä typologista tutkimusta, jonka perustana ovat luonnollisesti olleet indoeurooppalaiset kielet, mutta jossa jo EUROTYP-aineistossa ovat olleet mukana myös suomi, viro ja unkari. Helle Metslang on jatkanut luokittelua suomalais-ugrilaisiin kieliin. Seuraavassa esitetään hänen futuurisia ilmauksia koskeva taulukkonsa, joka on tässä mukautettu yksinomaan suomalais-ugrilaisia kieliä koskevaksi (Metslang 1996, 123, 132-139):

Taulukko 1. Suomalais-ugrialaisten kielten futuuritypologia Helle Metslangin mukaan

Ftuurin tyyppi	Verbityyppi	Kieli	Esimerkki
1. Agentti- orientoitunut modaliteetti	SHALL	saame, unkari, suomi, vanha kirjasuomi, vanhakirjaviro	suomi <i>on tekevä</i> suomi <i>pitää</i> saame <i>gâl'gât</i> unkari <i>kell</i>
	WILL	suomi, saame, vanha kirjaviro, vanha kirjasuomi, vanha kirjaunkari	suomi <i>aikoa, ajatella</i> norjansaame <i>aigot</i>
2. Lativiteetti, transitio a) kohti liikkuva	COME	suomi	suomi <i>tulee olemaan</i>
b) inkoatiivisuus	BECOME	viro, itämerensuomi	viro <i>saab olema</i>
c) kontakti	TAKE, SEIZE	kaikissa suomalais- ugrilaisissa kielissä (Metslang lukee rinnakkaiseksi d- kategorian kanssa)	viro <i>hakkama</i> liivi <i>akkö</i> unkari <i>fog</i> mansi murt. <i>pömt</i>
d) ingressiivisuus	BEGIN	kaikissa suomalais- ugrilaisissa kielissä	esim. suomi <i>alkaa</i> unkari ark. <i>kezd</i>
3. Kopula	BUDU, LE-	itämerensuomi, mari, permiläiset kielet, unkari	unkari <i>lesz</i> karjala <i>lienet istumah</i>
4. Perfektiivisyys		unkari, mordva, mari, mansi, syrjäni	unkari <i>olvasom a levelet</i> vs. <i>elolvasom a levelet</i>

Taulukon sanoman Metslang tiivistää siten, että hänen mukaansa suomalais-ugrilaisilla kielillä oli jo kauan sitten ollut kehittymässä erilaisia tapoja futuurin ilmaisemiseen myös verbaalisesti. Kehitystä ovat kuitenkin huomattavasti nopeuttaneet ulkoiset tekijät, kuten oman kirjakielen synty jo varhain (unkari, suomi, viro ja komi) sekä kosketukset germaanisiin kieliin ja venäjään. Analyttiset futuurit sisältävät paljon omaa semanttista ainesta, synteettiset ovat puolestaan syntyneet pääosin regrammatikalisaation kautta. (Metslang 1996, 139.)

Metslangin taulukko ei ole täysin ongelmaton ja saattaa osin vaatia vielä tarkennusta. Voidaan esimerkiksi kysyä, onko suomen *aikoa*-verbi todellakin tulevan ilmaisemisen väline samalla tapaa kuin sen – mielenkiintoista kyllä – englanninkieliseksi tyyppivastineeksi tarjottu *will*, varsinkin kun suomalaisen verbin kohdalla on vaikea havaita, että se olisi edes kehittymässä kohti erillistä futuurigrammia. (Osmo Ikola on esittänyt laajemman kriittisen analyysin Metslangin käsityksistä vuonna 1995 Metslangin väitöskirjan tiimoilta, ks. Ikola 1995, 206-212.) Sama pätee unkarin verbiin *kezd* eli 'alkaa'. Englanninkieliset grammimallit ja jossain määrin deduktiivinen ote yli suomalais-ugrilaisen kielikunnan tuottaa lopputuloksen, joka aina ole toivotunlaisen tarkka eikä myöskään ole täysin yksiselitteinen. Universaaligrammit ovat tutkimuksellinen yläkäsite, jota voidaan käyttää hyvin teoreettisten lähtökohtien selventämiseen, mutta niiden soveltaminen liian yksioikoisesti ja elävän kielen variaatiota huomioimatta voi olla myös riskialtista ja johtaa nopeasti liian pitkälle meneviin ja virheellisiin tulkintoihin.

Taulukossa on siis yhtä ja toista, mistä voi olla eri mieltä, mutta tutkimuksen näkökulmasta on todettava, että se tarjoaa silti moderniin tutkimukseen pohjautuvana hyvän lähtökohdan myös suomen futuurin tarkasteluun. Siinä on omaksuttu ennakkoluulottomasti uusimman tutkimuksen käyttämät grammit jaottelun pohjaksi ja saatu näin aikaan melkoisessa määrin uudenlainen näkökulma suomalais-ugrilaisten kielten futuurin – ja myös koko tempussysteemin – tarkasteluun. Sitä voi pitää hedelmällisenä lähtökohtana myös suomen kielen futuurin hahmottamisen näkökulmasta, ainakin sen verbaalisen kategorian kannalta.

4. Suomen kieli ja futuuriset kategoriat

4.1. Semanttisen futuurin kategoriat

Kuten jo aiemmin on käynyt ilmi, kielellisten ilmausten muodostuminen voidaan esittää karkeasti kaksijakoisena prosessina, jossa toista osaa edustavat tietyn ilmiön, kuten tässä tapauksessa ajan, kognitiiviset kategoriat eli semantiikka ja toista taas kyseessä olevan kielijärjestelmän ilmaisullinen potentiaali eli sen tarjoamat morfologis-syntaktiset mahdollisuudet erilaisten merkitysten ilmaisuun.

Kielellisissä ilmauksissa molemmat puoliskot ovat periaatteessa läsnä, mutta ne joutuvat sopeutumaan toisiinsa tavalla, joka ei aina ole yksinkertainen tai looginen mahdollinen, varsinkin kun ko. ilmaukset ovat syntyneet eri aikoina, muuttuneet ajan myötä ja joutuneet samalla sopeutumaan muuttuvan ympäristön uusiin vaatimuksiin. Kielelliset innovaatiot eli uudet sanat ja uudet kieliopilliset elementit eivät voi syntyä tyhjästä, vaan ne pohjautuvat aina jo olemassa olevaan ainekseen. Jos siis syntyy uusi kieliopillinen muoto, se voi syntyä vain joko analogian eli jäljittelyn perusteella tai siten, että itsenäinen sana muuttaa funktiotaan ja siirtyy uuteen, kieliopilliseen tehtävään. (Meillet 1997, 188-189).

Mitä tämä käytännössä tarkoittaa? Esimerkiksi sitä, että siinä missä joku kieli luo erillisen futuurisen konjugaation, kuten esimerkiksi ranska on luonut latinan nesessiivirakenteen pohjalta (siinä alun perin erilliset infinitiivi ja *habere*-verbi sulautuivat yhteen ja *habere*-verbistä muodostui erillinen futuurisen konjugaation tunnuksellinen pääte) (Hopper & Traugott 1993, 42-44), joku toinen, kuten esimerkiksi suomi, laajentaa vain preesensin käyttöä ulottumaan myös lähi- ja kaukaisempaan tulevaisuuteen ilman erillistä uutta taivutusainesta. Lopputuloksena voidaan sanoa, että toisessa kielessä on nyt selkeä morfologinen futuurikategoria ja toisessa ei, mutta siitä huolimatta molempien kielten käyttäjillä on tietoisuus tiettyjen ilmausten futuurisuudesta eli molemmissa kielissä on olemassa futuurin semanttinen yläkategoria.

Futuuri ei kuitenkaan kategoriana ole yksiselitteinen, kuten eivät ole nykyhetkikään tai mennyt aika. Futuurin semanttinen perusmerkitys on nykyhetkeä seuraava – tai menemätön – aika, mutta sen sisällä on olemassa myös omia alakategorioitaan, jotka perustuvat havaitun maailman ja oman toiminnan parissa ilmeneviin lainalaisuuksiin ja havaintopohjaisiin tarpeisiin. Ajan tarkka hahmottaminen on tärkeää toiminnan ymmärtämisen ja suunnittelun kannalta ja siksi futuurin semantiikkaa voidaan helposti eritellä pelkkää ”tulevaa” tarkempiin alakategorioihin.

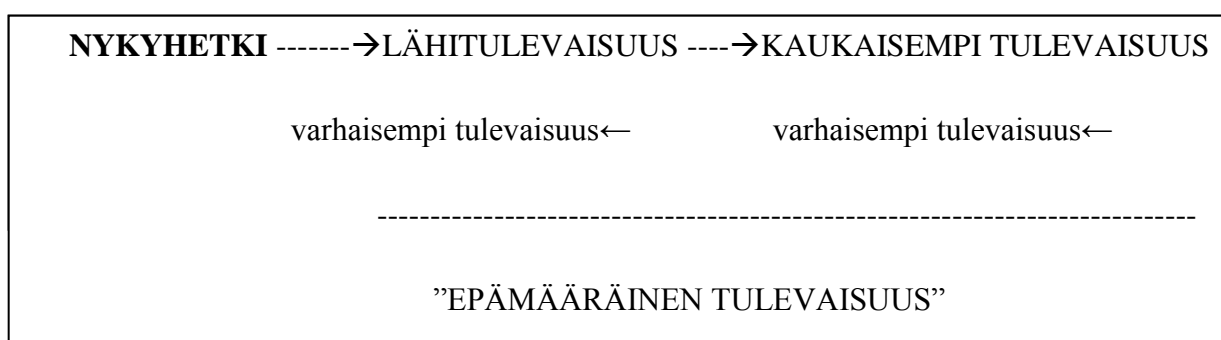
Osmo Ikola teki tällaista hahmottelua luodessaan jo aiemmin mainitut kaaviot ajan ilmausten keskinäisistä suhteista. Hän lähti liikkeelle puhtaasti teoreettiselta pohjalta ja rakensi kaavion, joka loogisuudessaan antaa selkeä perusmallin tempusten suhteista – ja käytöstä – suomen kielessä. Oletuksena oli luonnollisesti, että aikaa ilmaistaan ennen kaikkea selkeillä tempusmuodoilla ja että näillä tulee voida kattaa kaikki ajan kategoriat kielessä. Kiinnekohtina tarkastelulle kaavioissa olivat tällöin absoluuttinen aika (eli reaalinen aika) sekä suhteellinen aika (eli tapahtumisen suhde puheaikaan ja kerrotun aikaan – Ikolalla oli myös erillinen aika abstraktin ajan aikasuhteista). Jos kuitenkin lähdetään liikkeelle hieman laajemmasta ajan ilmaisun käsitteestä eli ajattelua ei heti teoriavaiheessa kytkeä tiukasti esim. tempusmuotoihin, voidaan tulevaa aikaa hahmottaa myös muulla tavalla.

Tässä vaiheessa voi luonnollisesti herätä kysymys, miksi on tärkeää muuttaa jo hyvin luotua perusmallia ja yrittää tarkastella tulevan ajan suhteita toisella tapaa. Vastaus löytyy, kuten seuraavien lukujen esimerkit tulevan ilmaisemisesta suomen kielessä osoittavat, tulevan ajan ja sitä kuvaavien ilmausten monimuotoisuudesta. Kuten jo teoriaosassa kävi ilmi, uusimmat tutkimukset futuuristen ilmausten synnystä ja luonteesta ovat selkeästi viitanneet siihen, että futuurissa mukana on usein myös muita näkökulmia puhtaan aikasuhteen lisäksi. Futuurisissa kehityspoluissa progressiivi, modaalisuus – erityisesti agentti-orientoitunut ja episteeminen modaalisuus – direktiivisyys ja aspektuaalisuus ovat olennaisella tavalla mukana kuvassa (esim. Bybee & al. 1994, 244) ja siksi myös tässä tutkielmassa on otettu lähtökohdaksi, että teorettinen malli semanttisen futuurin kategorioista voi olla kattava vain, jos se ottaa nämä löydökset huomioon. Vaikka kyse onkin ajan ilmaisusta, koko kuvan hahmottamiseksi on silti tärkeää ulottaa tarkastelua myös erilaisiin aikaa koskeviin

näkökulmiin, koska monet tulevaa kuvaavat ilmaisut ovat luonteeltaan muutakin kuin puhdasta aikaa ilmaisevia eikä niitä saada tarkastelun piiriin, jos ei jo teoriapohjassa huomioida tulevan ajan käsitteellistä monimuotoisuutta.

Lähtökohdaksi semanttisen futuurin tarkastelussa voidaan absoluuttinen aika ja esimerkiksi Ikolan ja Itkosen jo selkeästi tekemä jako nykyhetkeen ja tulevaan. Tulevan sisällä voidaan kuitenkin jo pienellä tarkastelulla nostaa erikseen lähitulevaisuus ja kaukaisempi tulevaisuus, joista ensimmäinen kuvaa pääasiassa nykyhetkeen kytköksissä olevan lähiajan tapahtumista tai tekemistä ja kaukaisempi tulevaisuus on alue, joka ei välttämättä ole millään tapaa nykyhetkeen sidoksissa tai välittömästi sen tapahtumista riippuvainen. Aikajanalla nämä ovat kronologisesti peräkkäin, joskaan eivät välttämättä tarkasti ajankohdaltaan määriytyneinä.

Kuten menneessä voidaan erottaa samanaikaisia, aiempia ja myöhempiä tapahtumia, myös tulevassa syntyy kaavioon lisäporras, jossa kuvataan jommankumman kyseessä olevan tulevaisuuden kannalta aiempia tapahtumia. Lisäksi, jos tarkastellaan tapahtumia ilman tarkkaa ajankohtaa, mutta nykyhetken jälkeen, voidaan nostaa esiin vielä yksi askel eli ”epämääräinen tulevaisuus” ilmaisemaan tarkemmin määrittelemätöntä – tai Ikolan sanoin ”abstraktia” – aikaa tulevassa.

Tämä peruskaavio kuvaa melko lailla perinteiseen tapaan aikasuhteita tulevassa, ehkä suurimpana erotuksena lähitulevaisuuden nostaminen omaksi kategoriakseen. Syynä tähän on paitsi sen selkeä kytkös nykyhetken tapahtumiin, myös uudemman tutkimuksen

havaitsema taipumus monissa kielissä tehdä morfologinen ero jopa lähitulevan ja kaukaisemman tulevan välille. Itse asiassa tällainen futuuri on futuurin yleisin tyyppi heti yksinkertaisen perusfutuurin jälkeen (Bybee & al. 1994, 244-245). Suomen kielessä, kuten seuraavassa kappaleessa käy ilmi, näitä aikasuhteita edustavat ennen kaikkea perinteiset tempukset, mutta myös perifrastiset futuuriset ilmaukset sekä – laajan futuurikäsitteen mukaisesti – leksikaaliset futuuri-ilmaukset (esim. adverbit ja konjunktiot).

Seuraavaksi nousee esiin kysymys, mitä muita näkökulmia sitten vielä voi olla tulevan ilmaisemiseen. Puhtaasti ajan ilmaisemisen näkökulmasta absoluuttiset aikasuhteet lienevät jo ilmaistu tämän kaavion avulla, mutta koska kielen pragmatiikassa tulevaan liittyviä ajan ilmauksia on muunlaisiakin, on syytä ottaa esiin myös toisenlainen näkökulma tulevan ajan käsitteeseen ja se on ennen kaikkea laadullinen. Tämä käsitys futuurin semantiikasta on sikäli uudenlainen, että se oikeastaan yhdistää perinteisen tempuksen käsitettä modaalisuuden ja aspektuaalisuuden käsitteisiin. Perustelu tälle näkökulmalle on funktionaalinen: tulevaa ilmaistaan harvoin teksteissä ja puheessa puhtaana aikasuhteena, vaan se on useimmin kietoutunut monenlaisiin laadullisiin käsityksiin tulevan tekemisen ja tapahtumien luonteesta. Näin ollen puhuttaessa tulevan ilmaisemisesta suomen kielessä on syytä ottaa tarkasteluun kohteeksi myös tämänkaltaista teon laatua kuvaavia ilmauksia, sillä vaikka niissä temporaalisuus ei aina ole enää ainoa tekijä eikä aina edes puhtaasti pääasiallinen tekijä, olisi ilmiön hahmottaminen ilman niitä vajavaista ja jättäisi pois paljon sellaisia seikkoja, jotka olennaisesti kuuluvat tulevan ilmaisemiseen sekä käsitteellisellä tasolla että myös kielipillistumisteorioiden futuuria koskevien tutkimusten mukaisesti. Käsitteellisinä yksikköinä semanttisen futuurin näissä ulottuvuuksissa ovat ennen kaikkea tekemisen progressiivisuus, aspektuaalisuus, direktiivisyys, ja modaalisuus.

Ensimmäinen tämäntyyppinen laadullinen näkökulma tulevaan tekemiseen on progressiivisen tekemisen futuurinen merkitys. Siinä kyse on tekemisestä, joka on alkanut tai alkaa juuri vähintäänkin konseptuaalisesti nykyhetkessä ja joka jatkuu prosessina tulevaisuuteen. Erityispiirre on tekemisen ja tuloksen prosessinomainen kehitysluonne, joka erottaa sen selkeästi vai tulevassa tapahtuvasta tekemisestä. Kaaviona sen voisi kuvata seuraavasti:

a) nykyhetkessä alkava --- (lähi)tulevaisuudessa päättyvä tekeminen:

NYKYHETKI -----●

Hieman vastaavanlainen futuuri on aspektuaalinen ilmaus, jossa tekemisen luonne on – suomen kielessä lähinnä verbin ja objektin yhteisvaikutelmasta riippuen – sellainen, että se voidaan käsittää tulevaisuuteen jatkuvana tai jopa tulevaisuudessa alkavana ja päättyvänä. Kyse on verbin ytimen ilmaiseman toiminnon luonteesta ja siinä piilevän jatkuvuuden implikoimasta jatkuvuudesta tulevaan.

b 1) tulevaisuuteen jatkuva tekeminen:

NYKYHETKI -----?

b 2) tulevaisuudessa valmistuva/ loppuva tekeminen:

NYKYHETKI -----●

NYKYHETKI -----●

Tärkeä näkökulma futuuriin on myös modaalisuus, jolloin kyse on velvoitteita, toiveita tai suoranaisia direktiivejä esittävistä lauseista, jotka kohdistuvat tulevaan aikaan. Näissä alkaminen on sekin tulevaan sijoittuvaa, mutta usein ajaltaan epämääräistä, mikä tuo tekemiselle oman sävynsä. Tekemisen alkamisaika ei ole rajattu kuin nykyhetken jälkeiseksi eikä sen päättyminenkaan ole aina rajattua, ellei tekemisen laatu sitä selkeästi ilmoita.

c1) deonttinen tai voluptiivinen modaalinen futuuri eli tulevaisuudessa alkavaksi haluttu/ velvoitettu tekeminen:

NYKYHETKI -----?

NYKYHETKI -----●

c 2) episteemis-modaalinen futuuri:

NYKYHETKI -----?

NYKYHETKI -----●

Summaten voidaan siis todeta, että kielen futuurisia ilmauksia arvioitaessa ei laajemmasta futuurikäsitteestä liikkeelle lähdettäessä voida tarkastella yksinomaan tempusten eikä varsinkaan vain jollain tapaa ”oikeaksi” määritellyn ennalta valitun tempusjoukon perusteella. Lähtökohtana voi olla tällöin vain laajamittaisen semanttisen futuurin kartoitus eli niiden futuuriin liittyvien semanttisten aspektien kartoitus, joiden kielentutkimuksellisen tradition perusteella kielessä katsotaan voivan esiintyä. Futuurin kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että puhtaan ajallisia suhteita sisältävän teoreettisen mallin lisäksi huomioon otetaan myös laadullisia tekemisen luokkia, jotka siitä huolimatta, että ne periaatteessa kuuluvat puhtaiden tempuskategorioiden ulkopuolelle, ovat relevantteja futuurin ja futuuristen ilmausten kartoittamisessa ja ymmärtämisessä annetussa kielessä. Vain näin saadaan kattava kuva tulevan ilmaisemisesta suomen kielessä ja vaikka tätä kuvaa ”sotkevatkin” näin myös muut verbaaliset kategoriat kuin tempus, on niiden mukaan ottaminen perusteltua lopputuloksen kannalta.

Muistaa tulee myös, että on eri asia tarkastella näitä toisenlaisia kategorioita ajan ilmaisemisen kannalta kuin sekoittaa ne yhteen sen kanssa, mistä ei tietenkään ole kyse. Pragmaattisen kielentutkimuksen kannalta vai on melko selvää, etteivät kieliopilliset abstraktiot aina esiinny teoreettisen selkeinä elävässä kielessä eikä niitä aina voi eristää ilmiöinä helposti tarkastelun kohteeksi. Kieli elävänä systeeminä ei ole puhdas eikä sillä ole mitään tarvetta olla monimuotoisuudessaan sellainen. Teoria on yrityys luoda selkeä näkökulma kielen toimintaperiaatteisiin, mutta itse reaalisen kielen todellisuus on pikemminkin ajassa ja paikassa esiintyviä, tiettyjen traditioiden ja tarpeiden ohjaamia ilmiöitä. Nämä ilmiöt eivät aina ole selkeitä tai puhtaan symmetrisiä. Siitä huolimatta ne ovat tutkimisen arvoisia.

4.2. Futuuria ilmaisevat muodot suomen kielessä

4.2.1. Primaarit tempukset ja liittotempukset futuurin edustajina

Tavallisin tapa ilmaista tulevaa suomen kielessä on käyttää preesens-muotoista verbiä. Futuurinen tulkinta perustuu tällöin joko toiminnan tapahtumattomuuteen sinällään tai lauseessa on mukana adverbiaali, joka osoittaa aikaa (ISK 2004, 1468-69):

1. *Minä autan sinua – minä tulen sinne mukaan, ja minä olen koko ajan sinun lähelläsi.* (ISK 2004, 1468-69)
2. *Vietän rauhallisen juhannuksen sitten, kun olen vanha ja raihnainen.*
(ISK 2004, 1468-69)
3. *S-juna Kirkkonummelle kello 14.22 lähtee raiteelta 11* (kuulutus).
(ISK 2004, 1468-69)

Lause voi tällöin viitata joko lähitulevaisuuteen – mikä lienee futuurisen preesensin luonnollisin funktio – tai adverbiaalilla modifioituna myös kaukaisempaan tulevaisuuteen. Preesensmuotoinen verbi voidaan tulkita futuuriseksi suomessa myös sen lausekontekstin avulla. Esimerkiksi totaaliobjektin käyttö rajahakuisen verbin kanssa antaa tietyissä konteksteissa kuvan toiminnasta, joka alkaa nyt ja päättyy loogisesti joskus tulevaisuudessa. Tekeminen on tällöin aspektiltaan rajattua ja tilanne tulkitaan sekä preesensin että valitun sijamuodon yhteisvaikutelman perusteella. (Tätä kysymystä tarkastellaan erikseen aspektuaalista futuuria käsittelevässä alaluvussa.)

Kuten menneessä ajassa, myös tulevassa voidaan kuitenkin erottaa käsitteellisesti sekä varhaisempia, että myöhempiä tapahtumia (ks. esim. Ikolan kaavio). Puheessa erottelu tapahtuu useimmiten adverbejä, kuten *ensin*, *sitten* tai *myöhemmin* käyttämällä, mutta suomen kielessä on mahdollista tehdä ajallista erottelua tulevaisuudessa myös tempusten avulla. Jos preesensin ilmaisevaa tulevaa edeltää joku aiempi tekeminen tai tapahtuma, ilmaistaan se tavallisesti perfektillä. Näin syntyvässä oppositiossa preesens muuttuu kaukaisempaa tulevaisuutta ilmaisevaksi aikamuodoksi – tai duratiivisen tulevan tekemisen

aikamuodoksi – ja perfekti asettuu oppositioasemaan kertomaan sitä edeltävästä tai päättyneestä tekemisestä:

4. *Lähden, jahka olen saanut työt valmiiksi.* (ISK 2004, 1471)
5. *Tuuli on kääntynyt huomenna etelään.* (YLE radio)

Menneen tekemisen perfektiivisen aspektin käyttö varhaisemman tulevan osoittajana ei ole suinkaan yksittäistapaus suomen kielessä. Myös esimerkiksi unkarissa ilmaistaan tulevaisuudessa varhemmin päättynyt tekeminen verbin preteritillä, jonka prefiksi modifioi luonteeltaan perfektiiviseksi. Esimerkkinä seuraava musiikkikappaleen aloitus:

6. *Kell egy ház majd az óceán partján, mikor végre visszavonultam.*
(Ladánybene 27) [Käännös: *Pitää hankkia talo meren rannalta, kunhan olen lopullisesti vetäytynyt työstä*]

Perfekti voi ilmaista myös samanaikaisesti tulevaisuudessa päättyvää tapahtumista:

7. *Olen unohtanut koko jutun siihen mennessä, kun olen päässyt hotelliini.* (ISK 2004, 1471)

Samanlaisen merkityksen omaa tulevassa ajassa myös rakenne 'saada tehtyä / tehdyksi' (ISK 2004, 1471):

8. *Betonityöt saadaan jo tällä viikolla tehdyksi.* (ISK 2004, 1471)

Imperfekti ja pluskvamperfekti ovat suomen tempusmuodoista ne, jotka selkeimmin kytkeytyvät menneeseen aikaan. Siitä huolimatta jopa niillä on eräissä erityistapauksissa puhehetkeä myöhempään aikaan viittaavia funktioita. Tähän kiinnitti huomiota vuonna 1961 Osmo Ikola, joka 1961 ensimmäistä kertaa julkaistussa Lauseopin kysymyksiä -kirjasessa käsitteli verbisyntaksia kokonaisen pienen tutkielman verran ja siinä yhteydessä pohti

tarkemmin mm. perfektin, pluskvamperfektin ja imperfektin erityiskäyttöjä. (Ikola 1961, 114, 117.)

Aleksis Kiven Seitsemästä veljeksestä löytyy kohta, jossa veljekset ovat lähdössä kosioretkelle ja Aapo pohtii retken onnistumista:

9. *Jos nyt tyttö on myöntävä, niin se meistä, jolle lankesi toivottu arpa, kiittääkään onnensa päivää, mutta toiset tyytykööt napolisematta kohtaloonsa.* (Kivi Aleksis, 1. luku)

Tässä kohdassa kiinnittää huomiota imperfektin lisäksi myös futuurisen imperatiivin ja *on tekevä* -rakenteen käyttö, mutta koska kyse on nykykirjasuomen varhaisvaiheista, ei niitä voitane ottaa esimerkeiksi nykykielen standardeista. Vanhemman kirjasuomen kirjoittajat olivat saaneet koulusivistyksensä pitkälti muulla kielellä kuin suomeksi ja siksi voidaan olettaa, että heidän kieleensä futuuri kotiutui esim. ruotsista tai saksasta - tai Raamatunkäännösten yhteydessä raamatun alkuperäiskielistä eli hepreasta, arameasta, ja kreikasta.

Ikolan tulkinnan mukaan imperfekti on erityisen perusteltu tässä kohtaa sen selkeyden takia, sillä perfekti saattaisi hänen mukaansa jättää epäselväksi, mistä hetkestä tarkalleen ottaen on kyse. Ikola toteaa samassa yhteydessä, että tällainen imperfektin käyttö on äärimmäisen harvinaista, mutta siis olemassa ja esiintyy myös muissa kielissä. Ikola ei anna enempää esimerkkejä, vaan toivoo asiaa tutkittavan lisää. Tulevan ilmaisemisesta tekemässään kaaviossa, johon hän sijoittaa myös imperfektin ja pluskvamperfektin, imperfekti saa määritteen ”tulevaa hetkeä varhemman aikainen”, kun taas pluskvamperfekti esitetään määritteellä ”tulevaa hetkeä varhempaa hetkeä varhempi”. (Ikola 1964, 114, 117.)

Imperfektiä (ja sen kanssa *nyt*-sanaa) käytetään joskus myös tilanteissa, joissa halutaan kiinnittää huomiota toiminnan nopeaan alkamiseen. Tätä ilmiötä on tutkinut suomen kielessä erityisesti Valma Yli-Vakkuri, jonka väitöskirjassaan *Suomen kielipiillisten muotojen toissijainen käyttö* (1986) käynyt läpi kattavasti ilmiötä ja se edustusta suomen kielessä.

Perusesimerkki tällaisesta imperfektin lähitulevaa painottavasta käytöstä on seuraava ISK:n mallilause:

10. *Ja nyt tämä tyttö lähti lenkille!* (ISK 2004, 1460)

Lauseessa kyse on lähitulevasta, ja imperfektin käyttö korostaa selkeästi toiminnan – tai pikemminkin päätöksen – lopullisuutta ja vääjäämättömyyttä. Vastaavanlaista imperfektin käyttöä esiintyy esimerkiksi unkarissa, jossa yleensä prefiksillä varustettu verbi ilmoittaa lähitulevaisuudessa pikaisesti loppuvaa tekemistä:

11. *"Elmentem!"*

(sananomukaisesti: *Olen mennyt*, sanotaan kuitenkin ennen lähtöä eli varsinainen merkitys on 'Lähden/menen juuri nyt!')

Samanlaista painottavaa imperfektin käyttöä esiintyy myös muunlaisissa lauseissa. Imperfektin ja *nyt*-sanon yhdistelmä (ISK 2004, 1460) voi ilmaista usein esimerkiksi pikaisesti toteutuvaa uhkausta:

12. *Nyt tuli turpiin!* (ISK 2004, 1460)

13. *Nyt kyllä sait isältä selkääsi!* (Yli-Vakkuri 1986, 172)

Ilmaus voi olla myös direktiivinen eli imperfektinen passiivi voi ilmaista imperatiivista, lähitulevaisuuteen kohdistuvaa toimintaa (Yli-Vakkuri 1986, 168-169; ISK 2004, 1460):

14. *Nyt menttiin!* (ISK 2004, 1460)

15. *Nyt lähettiin!* (Yli-Vakkuri 1986, 168)

Imperfektillä voidaan viitata tulevaisuuden tapahtumiin liittyvään samantekevyyteen eli tuoda oma näkökanta vahvemmin esiin. (ISK 2004, 1460; Yli-Vakkuri 1986, 173-176.)

16. Minä lähden sinne rapakon taakse, tuli mitä tuli! (ISK 2004, 1460)

Vastaava ilmaus voidaan tosin tehdä myös preesensillä eli imperfektin käyttö ei tässä yhteydessä ole eksklusiivisesti merkitystä luova, vaan ennen kaikkea painollisuutta lisäävä stilistinen apuväline. (Esim. Yli-Vakkuri 1986, 161-163.)

Suomen kielessä käytetään siis lähes kaikkia aikamuotoja ilmaisemassa myös tulevaa. Preesensin kohdalla käyttö on loogista ja yleistä, imperfektin kohdalla hieman marginaalisempaa, mutta mahdollista. Aikamuodoista lähinnä pluskvamperfekti tuntuu jäävän sivuun tulevan ilmaisemisesta, sikäli kun se perusfunktio on ennen kaikkea ilmaista mennyttä aiempaa tekemistä. Pluskvamperfektin tulevaa ilmaisevasta käytöstä löytyy kuitenkin esimerkki Raamatusta Mooseksen kolmannesta kirjasta, josta Ikola on poiminut seuraavan kohdan:

17. Ja Aaron menköön ilmestysmajaan ja riisukoon yltänsä pellavavaatteet, jotka hän oli pukeutut päälleen mennessään pyhäkköön, ja jättäköön ne sinne. (Ikola 1964, 114.)

Ikolan mukaan kyse on tässä tapauksessa ns. mennyt tulevassa -ilmauksesta eli halutaan kertoa toiminnosta joka sijoittuu tulevaan, mutta edeltää toista toimintoa. Se, miksi lauseeseen on valittu juuri pluskvamperfekti tavanomaisemman perfektin sijaan, on mielenkiintoinen kysymys, mutta ilmaus vertautuu selkeästi aiempaan, Seitsemästä veljeksestä poimittuun esimerkkiin ja vaikuttaa kuuluvan arkaaisemman kirjasuomen repertuaariin. Erityisesti tällaisissa tulevaan sijoittuvissa, osin imperatiivisissa lauseissa, on selkeästi ollut tapana vahvistaa tekemisen päätyneisyyttä ja aiemmuutta juuri imperfektillä tai pluskvamperfektillä. Pelkkä perfekti saattaisi näissä lauseissa antaa enemmän viitteitä mahdollisesta toiminnan jatkumisesta, mutta imperfekti ja pluskvamperfekti puhtaasti menneen ajan ilmaisuina tekevät siitä eksplisiittisesti päättynyttä. Nykysuomen kirjakielissä ei vastaavaa enää juurikaan tapaa, johtuen osin jo koko lausemallin harvinaisuudesta ja ehkä perfektin vakiintuneemmasta asemasta tulevan menneen ilmaisijana.

4.2.2. Modusten futuurisuus

Modukset ilmaisevat puhujan näkökulmaa puhuttuun ja sen todenperäisyyteen. Periaatteessa kyse ei siis ole aikaulottuvuuden määrittämisestä, mutta koska juuri futuuriin liittyy erityisen voimakkaana epävarmuuden, todennäköisyyden tai haluttavuuden elementti eli modaalinen sävy, sisältävät modukset usein myös viittauksen toiminnan ajankohtaan. Suomen moduksilla eli konditionaalilla, imperatiivilla ja potentiaalilla voi siis usein olla futuurinen sävy.

Konditionaali voi viitata tulevaisuuteen monellakin tapaa. Koska konditionaaliin liittyy kuitenkin vahvasti myös modaalinen sävy epävarmuuden muodossa, ei kaikkia konditionaalien käyttäjiä voida luokitella puhtaasti tulevaan viittaaviksi, vaan niissä etusijalla on ennen kaikkea asian irrealisuus.

18. *Matkaisitko avaruuteen, jos sinulla olisi rahaa? (Journalismin lajit)*

Vahvimmillaan tulevaan viittaaminen on, kun konditionaalia käytetään arveluissa ja referoinnissa (ISK 2004, 1469):

19. *Nyt painotetaan kotimaisen kulutuksen lisäämistä, sillä vasta se toisi tärkeän piristysruiskeen talouteemme. (ISK 2004, 1469)*

20. *Väryrynen perustaisi EU:lle omat valmiusjoukot. – jotka voisi lähettää nopeasti kriisialueille ilman poliittisia päätöksenteko-ongelmia. (ISK 2004, 1469)*

Yhtäläillä tulevaan viittaavaksi voidaan tulkita potentiaalinen preesensmuoto, joka ilmaisee yleensä tulevaisuudessa toteutuvaa todennäköisyyttä tai mahdollisuutta (ISK 2004, 1469):

21. *Vammaisten vetoamus voittanee direktiivin. (ISK 2004, 1469)*

Myös imperatiivilla on usein futuurinen sisältö. Näin siksi, että sen ilmaisema tekeminen voi tapahtua vain puhehetken jälkeen. (ISK 2004, 1469) Hyvä esimerkki tästä ovat ruokailuun ja terveyteen liittyvät ohjeet, joissa tavallisesti kehoitetaan muuttamaan elintapoja tulevaisuudessa paremman terveyden saavuttamiseksi.

22. *Syö terveellisesti!* (Becel-margariini)

Mitä epämääräisempi on puhuteltava imperatiivilauseessa, sitä epämääräisemmäksi – ja samalla futuurisemmaksi – muuttuu myös tekemisen ajankohta.

Hieman erilainen, mutta klassinen esimerkki imperatiivin futuurisuudesta on myös esimerkiksi Jeesuksen lähetyskäskyn käännös, jossa kehoitus kohdistuu eksplisiittisesti tulevaan.

23. *Menkää siis ja tehkää kaikki kansat minun opetuslapsikseni: kastakaa heitä Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen ja opettakaa heitä noudattamaan kaikkea, mitä minä olen käskenyt teidän noudattaa.* (Uusi testamentti, Matteuksen evankeliumi, 28: 19-20)

Imperatiivilla on vahva yhteys futuurin ilmaisemiseen. Siksi ei olekaan varmasti sattumaa, että Bybeen, Perkinsin ja Pagliucan mukaan monissa kielissä imperatiivi ja futuuri ovat jopa muodoltaan yhteneväisiä (Bybee & al. 1994, 255-256).

4.2.3. *On oleva* -rakenne

On oleva -rakenne on – kuten aiemmin Osmo Ikolon esimerkeistä jo kävi ilmi – käytössä useimmiten enää vanhahtavassa tai uskonnollissävytteisissä teksteissä. Näin ehkä siksi, että se oli alun perin varsin käytetty muoto varhaisissa Raamatunkäännöksissä ja jäi siten osaksi

uskonnollista kieltä. Täältä lienee myös peräisin sen soveltuvuus formaaliin ja juhlalliseen tekstiin (ISK 2004, 1470):

24. *Katso, minä ilmoitan teille suuren ilon, joka on tuleva kaikelle kansalle.* (ISK 2004, 1470)

Muoto on harvoin käytetty ja vanhahtava, mutta se on silti osa elävää kirjallista kielenkäyttöä, mitä todistaa muun muassa sen käyttö ironisesti keskustelupalstalla:

25. *Valtiovallan kosto on oleva julma!* (Kaksplus A)

4.2.4. Progressiiviset ilmaukset

Kuten Suomen Isossa kieliopissakin todetaan, myös rakenteella *on tekemässä* voi varsinkin virallisissa ja lehtiteksteissä olla usein progressiivin ylittäviä futuurisia sivumerkityksiä. Näissä tapauksissa on kuitenkin huomattava, että rakenteella sinällään ei välttämättä ole futuurista merkitystä, vaan se voi viitata vain juuri nyt tapahtuvaan tekemiseen. Futuurinen tulkinta on siis ensi kädessä kontekstuaalinen eli perustuu toiminnan toteutumismahdollisuuksiin välittömässä nykyisyydessä (ISK 2004, 1470):

26. *Iso-Britannia on vihdoinkin saamassa tennistähdän, joka osaa voittaakin.* (ISK 2004, 1470)

27. *Tampere myymässä messuasuntonsa.* (ISK 2004, 1470)

4.2.5. Liikeverbilähtöinen futuuri

Jo tutkielman alussa kävi ilmi, että suomen kieli luetaan yleisesti ottaen ”futuuriittomiin” kieliin. Perusteluna tälle on muun muassa morfologisen futuuritempuksen puuttuminen suomesta. Suomessahan ei ole latinalaisten kielten tapaista (esim. ranskan *il est – il sera*) puhtailla tunnuksilla muodostettavaa futuurimuotoa, joka olisi muodoltaan esim. suomen imperfektiä vastaava tempus.

Tosiasia on kuitenkin, että isossa osassa kieliä futuuria ilmaistaan muunlaisella rakenteella, kuten eri futuuristen apuverbien avulla muodostetuilla liittomuodolla (esim. englannin *will* + verbi → *I will come*) tai muilla vastaavanlaisen merkityksen välittävillä rakenteilla (esim. englannin *going to* + verbi → *I’m going to be there* tai ranskan *aller* + verbi → *Qu’allez vous faire?*, joka ilmaisee yleensä lähitulevaisuuden tekemistä). (esim. Dahl 2000, 319-322; Hopper & Traugott 1993, 45-48.) Yleisimmät leksikaaliset lähtökohdat tällaisille muista merkityksistä johdetuille ”futuuri-grammeille” ovat *Bybeen*, *Perkinsin* ja *Pagliucan* mukaan *tulla*-verbi, *mennä*-verbi ja *tulla joksikin* -ilmaus. Nämä muodostavat modaalisten verbien ja temporaalisten adverbien kera ns. primaarifutuurien joukon. (Bybee & al. 1994, 253.)

Suomessa on olemassa preesensmuotoisen *tulla*-verbin ja illatiivimuotoisen MA-infinitiivin muodostama rakenne, joka ilmaisee tulevaa tekemistä. Se on kylläkin preesensia harvinaisempi ja osin merkitykseltään rinnakkainen, mikä on saanut varsinkin aiempina vuosikymmeninä monet kielentutkijat ja -huoltajat pitämään sitä kankeana ”puhtaisiin” taivutusmuotoihin verrattuna ja ”turhana” sen merkityseroavaisuuden tähden. Koska se rakenteena muistuttaa läheisesti ruotsin *kommer att göra någonting* -rakennetta, on sitä yleisesti pidetty svetisisminä ja epäsuomalaisena ilmiönä ja toivottu sitä pois aktiivisesta kielenkäytöstä. (esim. Kolehmainen 2007) Vaikka sen alkuperä ei ole varma ja sillä on ollut rakenteena vastineita murteissa, puhuvat ruotsin vaikutuksen puolesta mm. sen samanlainen avainverbi (Törnudd-Jalovaara 1985, 181) ja se, ettei muissa lähisukukielissä tavata vastaavanlaista rakennetta. Esimerkiksi viron *saab tekema* -rakenne muistuttaa etäisesti suomen rakennetta, mutta koska sen perusverbi on toinen eikä sitäkään tavata virossa ennen 1500-lukua, voidaan muodot katsoa erillisiksi ja viron futuuria pidetäänkin

yleensä saksan *werden*-futuurista johdettuna – ja vastaavasti suomen *tulla*-futuuria ruotsalaisperäisenä. (Ikola 1949, 239-241.) Myöskään kaukaisempien sukukielten parista ei alkuperäistä futuuria tavata, mitä osoittaa mm. unkarin futuurin myöhäsyntyisyys. Esimerkiksi vielä varhaisunkarilaisissa teksteissä futuurimuotoa ei ole ja tuleva ilmaistaan – suomalais-ugrilaiseen tapaan – preesensmuodolla. (Abaffy 1991, 111.)

Jos kohta voidaankin myöntää, että liittorakenteet ovat aina kokonaisuuksina kankeampia ja hankalamman oloisia kuin sujuvat taivutusmuodot, voidaan silti ihmetellä ko. muodon näin täydellistä ohittamista suomen kieliopeissa. Eihän suomessa ole muutenkaan varsinaisia tunnuksia kuin imperfektissä. Preesensillä on tunnuksen ja perfektin ja pluskvamperfektin muodostetaan liittomuotoina olla-verbin avulla – kuten esimerkiksi juuri ruotsissa ja saksassa, tosin sillä erotuksella, että suomessa ko. liittomuodot ovat selkeämmin predikatiivisia rakenteita ja germaanisissa kielissä ne tehdään pääosin 'olla; omistaa' -verbin kautta (ruotsin *ha* ja saksassa *haben* ja vain joissakin tapauksissa *sein*).

Suomessa on siis yksi varsin selkeä ja kielelle ominainen tapa ilmaista futuuria erityisellä rakenteella. *Tulla* + MA-infinitiivi -rakennetta käytetäänkin kirjallisessa kielessä ilmaisemaan tulevaa tekemistä tai tapahtumista. Tällöin halutaan erityisesti kertoa puhujan uskoa tulevan tapahtumisen toteutumiseen ja kyse on usein ennustuksenomaisista lauseista, kuten virallisista julkilausumista. Suurimpana erona tavallisen preesensin käyttöön on ehkä rakenteen painokkuus ja sen ilmaiseman futuurin yksiselitteisyys (ISK 2004, 2004, 1470):

28. *Juna tulee lähtemään raiteelta 19.* (kun asemalla tiedotetaan lähtöradan vaihdoksesta) (ISK 2004, 2004, 1470):

29. *EU:N tukirahasto tulee nousemaan yli 900 miljardiin.* (Iltalehti)

30. *Hallitus tulee olemaan tiukilla.* (Suomenmaa)

31. *Näin tulee ehdottomasti käymään.* (I)

Rakenne ei ole samalla tapaa vakiintunut kielenkäyttöön kuin perustempukset eikä sitä useinkaan kuule esimerkiksi puhutussa kielessä. Sitä käytetään kuitenkin muun muassa nettikeskusteluissa, mistä todisteena seuraavat esimerkit:

32. *Minkälaisia hääkukkia teillä oli/tulee olemaan?* (Kaksplus B)

33. *Mikä tulee olemaan sinun tulevaisuuden ammatti?* (Facebook)

Molemmissa tapauksissa huomiota kiinnittää lauseiden selkeä fokus tulevaan eli *tulla* + MA - rakenteella halutaan tietoisesti korostaa, että kyse on tulevaisuudessa tapahtuvasta tekemisestä. Koska molemmat esimerkit ovat varsin tavallisten kielenkäyttäjien tuottamia eivätkä esim. lehtien toimitusten laatimia, on helppo väittää, että rakenne on käytössä myös elävässä kielessä, vaikkakin kirjakielessä.

Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että nykykielessä kirjakieli on saanut täysin uusia foorumeita kirjoittamisen siirtyessä tietokoneiden, netin ja tekstarien myötä yhä lähemmäs kaikkien arkea. Vaikka akateeminen kirjakieli ja puhekieli ovatkin usein yhä kauempana toisistaan, on samanaikaisesti ollut havaittavissa myös tietynlainen kirjoittamisen ”demokratisaatio” uusien medioiden kautta. Arkinen kirjakieli esimerkiksi netissä on nyt monimuotoisempaa ja lähempänä puhetta kuin koskaan ennen ja muodostaa tavallaan sillan perinteisen, akateemisesti säilyttyneen kirjallisen kielen ja puhekielen varianttien välille. Niinpä netin kirjakielen ilmiöt edustavatkin paradoksaalisesti usein myös arkikieltä tai sen kirjallista varianttia, sikäli kun sitä tuottavat ihmiset, jotka eivät toimita sitä minkään erityisen suodattimen tai institutionaalisen koneiston läpi. Netin kirjoitettu kieli ei tietysti ole samaa kuin puhekieli, mutta muistuttaa spontaanin ja sensuroimattoman syntytapansa puolesta huomattavasti enemmän ”elävää” kieltä kuin virallisempia tarkoituksiperiä varten laaditut tekstit. (Lisää empiristiikan ongelmakentästä kielen tutkimuksessa esim. Helasvuo 1988, 397-399.)

Tulla-verbillä on myös toinen futuuriin viittaava käyttö. Tällöin verbiä käytetään merkityksessä ’tulla joksikin’ ja silloin sen valenssille on ominaista sijojen avulla osoitettava

olotilan muutos. Seuraavissa esimerkeissä kyse on tulevasta menneessä, mutta lauserakenteen futuurisuus tulee näinkin hyvin ilmi (Dahl 2000 A, 353):

34. *Puurosta tuli mustaa.* (Dahl 2000 A, 353)

Futuurisemmassa merkityksessä vastaavia ilmauksia käytetään, kun kerrotaan esimerkiksi mihin ammattiin joku valmistuu tai miten jokin asia muuttuu:

35. *Jussista tulee lääkäri.* (Dahl 2000 A, 353)

36. *Yhteiskunnasta tulee kotikeskeinen.* (I)

Dahl rinnastaa käytön laajempaan ilmiöön eurooppalaisissa kielissä, kuten ruotsin *bli*-verbin ja unkarin *lesz*-verbin käyttöön ja vaikka hänen mielestään kyseessä ei ole varsinainen omaksi muodokseen kivettynyt futuuri, on ilmaus sikäli vahvasti futuurinen, että siitä voi kehittyä sellainen, saksan *werden*-verbin tapaan. (Dahl 2000, 360.)

Helle Metslang lukee liikeverbilähtöisten futuurien kategoriaan suomessa myös *alkaa*-verbillä muodostetut ilmaukset ja kytkee nämä unkarin vastaaviin *kezd*-verbillä muodotettuihin ilmauksiin. Vaikka ko. verbin ytimessä onkin inherenttinä tulevaan suuntautuneisuus, on silti vaikea nähdä, kuinka suomen tämäntyyppiset ilmaukset voisivat vertautua futuurisina esim. *tulla*-rakenteeseen tai modaalisiin ilmauksiin. *Alkaa*-verbillä muodostettujen ilmausten futuuri kun rajoittuu – ainakin ilman tarkentavaa ajan määrettä – lähinnä välittömään lähifutuuriin eikä sillä näin ollen ole preesensia suurempaa sisäistä tulevan potentiaalia.

4.2.6. Agentti-orientoitunut ja episteeminen modaalisuus ja futuuri

Kieliopillistumisteorian mukaiset tutkimukset ovat viime aikoina nostaneet esiin diakronisen tutkimuksen tärkeyden kielellisten ilmausten synnyn ymmärtämisessä. Futuuri on usein ollut erityisen mielenkiinnon kohteena, koska se on sekä aikasuhteena abstraktein ja irreaalisin että – osin tästä johtuen – myös muoto-opillisesti monimuotoisin.

Varsin monessa kielessä futuurin syntyaineeksena on toiminut jonkinlainen deonttinen tai episteeminen modaalinen ilmaus, jonka sisältämä esim. ennustuksenomainen ajatus on ajan myötä vakiintunut ilmaisemaan jo rakenteenakin tulevaa eli se on kieliopillistunut tulevan grammiksi. Hyvä esimerkki tällaisesta kehityskulusta on vaikkapa germaaninen 'haluta'-verbiin liittyvä rakenne (esim. saksan *wollen* + infinitiivi tai englannin *will* + infinitiivi) tai pakkoa/välttämättömyyttä ilmaisevan rakenteen muuttuminen futuuriksi (esim. ruotsin *skall* + infinitiivi). Kuten Bybee, Perkins ja Pagliuca toteavat (Bybee & al. 1994, 266), modaalisiin ilmauksiin sisältyy yleensä jo verbin ytimen tasolla käsitys toiminnan toivottavuudesta nykyhetkessä ja tällöin itse toiminta suuntautuu luonnollisesti kohti tulevaa. Haluaminen, toivominen, uskominen tai vastaavasta tietyn toiminnan välttämättömyys, pakollisuus (esim. *täytyy* + infinitiivi) ovat asioita, joissa tahtotila tai näkökulma ilmaistaan välittömässä nykyhetkessä, mutta asian tilan toteutuminen voi tapahtua vain tulevassa ajassa eli lähitulevassa tai kaukaisemmassa tulevassa.

Onko agentti-orientoitunut tai episteeminen modaalinen ilmaus sitten sinällään jo futuuri-ilmaus? Ei varsinaisesti, koska siinä painopiste on enemmän tahtotilassa ja sen nykyhetkellisyydessä, mutta on myös helppo ymmärtää, kuinka tällaisesta ilmauksesta voi ajan myötä syntyä vakiintuneempi tulevaan kohdistuva ilmaus. Esimerkkinä voidaan tuoda esiin, että kuten tulla-verbin kohdalla, myös tässä tekijän persoonan tai toiminnan tapahtuma-ajan epämääräisyyden lisääntyminen yleensä vie ilmausta vahvemmin kohti tulevaa. Näin esimerkiksi 1. persoonan muoto on vahvemmin nykyhetkinen ja tahtotilaa korostava, kun taas monta tekijää sisältävä ilmaus alkaa jo liukua kohti ennustuksenomaisuutta ja futuuria.

37. *Katainen: Haluan enemmistöhallituksen.* (Taloussanomat)

38. *Suurin osa euromaista haluaa sijoittajat mukaan Kreikka-talkoisiin.* (MTV3 A)

Jos persoona muuttuu käytännössä tarkemmin määrittelemättömäksi, tekemisen futuurisuus korostuu entisestään, koska ajankohta ei tule eksplisiittisesti ilmi. Näin tekeminen voi tapahtua vain tulevaisuudessa:

39. *Haluatko poliisiksi? - Suomessa on noin 8200 poliisia. Haluaisitko sinä olla yksi heistä?* (poliisi.fi)

Yhtään näistä ilmauksista ei voi vielä kutsua futuuri-ilmaukseksi tulla-verbin tavoin eivätkä ne vielä millään tapaa vastaa germaanisten kielten jo kivettyneitä futuurisia grammeja, mutta niiden kautta voidaan nopeasti huomata ko. ilmausten ylikielellinen, jo modaalisten verbien semantiikasta lähtöisin oleva vahva taipumus ilmaista tulevaa ja näin myös herkkyys muuttua futuurisen merkityksen kantajiksi. Sama pätee yhtäläillä muihin modaalisiin ilmauksiin, kuten esimerkiksi agentti-orientoitunutta deonttista modaalisuutta ilmaiseviin:

40. *Suomen täytyy iskeä vastahyökkäyksistä.* (YLE.fi)

Myös esimerkiksi potentiaalinen ilmaisema episteeminen modaliteetti on samalla tapaa futuurihakuinen:

41. *Kreikka saanee seuraavan 12 miljardin lainaerän.* (Kauppalehti A)

4.2.7. Aspektuaalinen futuuri sekä sijamuodot futuurisen merkityksen antajina

”Aspekti on laajasisältöinen ja moniselitteinen käsite, jolla tarkoitetaan lauseen rakenteen eri tasoilla ilmeneviä tilanteen kestoa ilmaisevia seikkoja.” (ISK 2004, 1430)

Suomen kielessä aspektia voidaan ilmaista sekä verbillä että sijamuodolla. Koska kyse on ensisijaisesti verbin ominaisuudesta eli verbin ytimen sisältämän merkityksen ajallisista viitteistä sekä siihen liittyvien sidonnaisten määritteiden – tai toisin sanoin verbin valenssiin liittyvien komplementtien eli aktanttien (Karlsson 1998, 158) – tuomista lisävivahteista, aspekti rajoitetaan ensisijaisesti verbilähtöiseksi ominaisuudeksi, vaikka suomessa se ei aina olekaan käsitettävissä yksinomaan lauseen predikaatin kautta. Niissä kielissä, joissa aspekti määrittyy jo verbissä vaikkapa prefiksin avulla (esim. saksan, unkarin tai venäjän prefiksiverbit), määrittely on tältä osin helpompaa. Suomessa kuitenkin tilanne on toinen, ja siksi esimerkiksi iso suomen kielioppi ottaa mukaan myös verbiin liittyvät täydennykset ja niiden muodon. Kieliopissa puhutaan näin ollen rajapakoisista verbeistä, rajahakuisista sekä rajaavista verbeistä eli verbeistä, joiden valenssiin ei rajaavaa määritettä kuulu, se on vapaaehtoinen tai se on pakollinen johtuen tekemisen luonteesta, joka on tällöin yleensä hetkellinen eikä voi ulottua ajallisesti (esim. ”Kynä putosi lattialle” (ISK 2004, 1437)).

Eryteisesti aspektiltaan rajahakuiset verbit voivat tiettyjen määritteiden kanssa saada futuurisen tulkinnan. Duratiivisen verbin kanssa esiintyvä totaaliobjekti rajaa tilanteen aspektin ajallisesti pitkäkestoiseksi, mutta joskus päättyväksi, jolloin lauseen tekeminen tulkitaan loogisesti tulevaisuudessa päättyväksi. Suomen ison kieliopin esimerkit ovat (ISK 2004, 1469):

42. Tästä tehdään Itä-Helsingin suosituin paikka. (ISK 2004, 1469)

43. Tähän ulos rakennetaan katos. (ISK 2004, 1469)

44. Älä välitä, minä hoidan asian. (ISK 2004, 1469)

Vertailukohtana kieliopissa mainitaan, että esim. lause *Tähän rakennetaan katosta* tulkittaisiin vastaavasti tämänhetkistä tekemistä ilmaiseksi. Vaikka totaaliobjekti ei aina automaattisesti tuotakaan futuuria – Iso suomen kielioppi mainitsee tästäkin esimerkin – voitaneen silti todeta, että suomen kielessä rajahakuisten verbien objektin sija (eli aktiivilauseessa akkusatiivi tai partitiivi, passiivilauseessa nominatiivi tai partitiivi) yleensä ottaen määrittää tekemisen ajallista laatua eli aspektia ja että totaaliobjekti tavallisesti tekee lauseesta futuurisen tulkinnaltaan. Ison suomen kieliopin esimerkki on seuraava (ISK 2004, 1469):

45. Junalla on hauska matkustaa jonnekin, minne tahansa, mutta paluumatkat ovat aina yhtä helvettiä. Havahdun, syön suklaan ja mandariinin ja tartun uudestaan Brandoon. (ISK 2004, 1469)

Kuten jo ensi silmäyksellä käy ilmi, kyseinen lause on erillinen ja hetkellinen kuvaus ajallisista tapahtumista yleisemmän ja ajasta irrallisen kuvailun keskellä, se on ikään kuin yhtäkkinen tilannekuva, joka on sijoitettu kuvitellun junamatkan keskelle. Vaikka se on validi suomen kielen esimerkkinä, ei se ole vastaavalla tapaa soveltuva suomen kielen yleisiä käytäntöjä kuvaamaan.

Se, että on olemassa vastaesimerkkejä (kaiken lisäksi laadultaan harvinaisempia) ei täysin oikeuta sanomaan, kuten Isossa suomen kieliopissa, että lauseen tulkinta riippuisi ensisijaisesti kontekstista. Ensinnäkin, jokaisen lauseen lopullinen tulkinta riippuu aina kontekstista ja toiseksi, kuten seuraava esimerkki osoittaa, totaaliobjektin sisältävän irrallisen lauseen ensisijainen tulkinta on lähes väistämättä futuurinen:

46. Lemminkäinen rakentaa talon Töölönlahdelle, päävuokralaiseksi Alma Media. (Tekniikka & Talous)

Kuten edellä jo todettiin, suomessa sijoilla on usein merkittävä rooli myös lauseiden ajallisessa määrittämisessä. Aspektuaalisessa futuurissa kyse on verrattain usein totaaliobjektin vaihtelusta partitiivin kanssa, mutta myös muut sijat voivat temporaalisesti

käytettyinä siirtää lauseen fokusta kohti tulevaa. Kyse on tällöinkin verbiytimen merkityksen ja useimmiten resultatiivisuutta ilmaisevan translatiivin yhteistyöstä, jolloin tulos tai jonkun tekemisen päättyminen voidaan ymmärtää vain tulevaisuudessa toteutuviksi. Translatiivi voi liittyä joko adjektiiviin, substantiiviin tai verbin nominaalimuotoon:

47. *Betonityöt saadaan jo tällä viikolla tehdyksi.* (ISK 2004, 1471)

Myös essiivi voi saada vastaavanlaisia merkityksiä aikaiseksi, mutta nyt painopiste on staattisempi eli kyse on ajasta 'silloin, kun hän on...'. Seuraavat esimerkki on lauseopin arkistosta:

48. *mutta vieläkään Vennamo-junior ei osaa sanoa mikä hänestä tulee isona.* (I)

4.2.8. Leksikaalinen futuuri

Ehkä yksinkertaisin kielissä esiintyvä keino ilmaista aikaa ovat yksittäiset sanat, joiden merkitys viittaa ajankohtaan. Keino on luontainen ja toimiva, joskin siinä määrin kankeakäyttöinen, ettei se monessakaan kielessä ole jäänyt ainoaksi tavaksi ilmaista ajallisia suhteita.

Maahanmuuttajien kielessä voin usein varsinkin alkeisvaiheessa kuulla lauseita, kuten: "Eilen minä mene kauppa, minä osta uusi takki." Tällaisissa lauseissa leksikaalinen sisältö on keskeinen ja varsinaiset kieliopilliset keinot ovat vielä vähissä. Tyypillistä on, että esimerkiksi verbeillä ei ole tällöin persoonataivutusta, vaan persoonan ilmaisee pronomini ja verbi vain tekemisen. Yhtälaila aikasuhdetta ei osata ilmaista verbillä, vaan se tulkitaan adverbien kautta. Tällöin annetaan joko tarkka aika eli *eilen*, *huomenna* tai *viime viikko* tai käytetään toisenlaista adverbia, kuten *aikaisemmin*, *kauan (sitten)*. Joskus ne yhdistetään mahdollisesti konjunktioon, kuten *kun*. Kyse on vielä ns. välikielestä, joka sitten ajan myötä kehittyy kohti

standardisuomea ja sen sisältämät kieliopilliset ainekset monipuolistuvat ja tarkentuvat. Kieli on toimivan kielen ensimmäinen aste.

Kyse on siis helpoimmasta ja selkeimmästä tavasta ilmaista aikaa ja aikasuhteita. Oliko tällainen myös tempuskäsitteen alkuvaihe, ei voida tietää, mutta lähes joka kielessä on luonnollisella tavalla myös kattava sanasto ajan ilmaisemiseen puhtaasti leksikaalisesti. Tämä koskee sekä mennyttä että tulevaa aikaa.

Suomen kielessä ajallisia suhteita jo sinällään ilmaisevia sanoja ovat ajan adverbis, erilaiset partikkelit, kuten temporaaliset ja terminatiiviset partikkelit sekä aikasuhteita osoittavat konjunktiot ja konnektiivit.

Ajan adverbien merkitys suomessa futuurin kannalta on usein ratkaiseva, sikäli kun moni preesens-muotoinen lause saa futuurisen tulkintansa viime kädessä juuri adverbien luomasta kontekstista eli vaikka preesens sinällään voisi ilmaista futuuria, ei tämä merkitys useinkaan yksiselitteisesti toteudu ilman vahvistavaa adverbia (ISK 2004, 1468) :

49. *Hän tulee huomenna.* (ISK 2004, 1468)

Verrattaessa lausetta lauseeseen *Hän tulee*, käy selvästi ilmi, että lause on selkeän futuurinen vain adverbitäydennyksen kera. Samoin toimii myös muu ajan ilmaus:

50. *Joku on ennustanut, että hedelmällinen Punjab on viidenkymmenen vuoden jälkeen jälleen erämaata (I)*

Temporaaliset ja terminatiiviset partikkelit, kuten *vielä, vasta tai asti, saakka* voivat nekin ilmaista tulevaan jatkuvaa tekemistä, mutta yleensä vain yhdessä muiden sanojen kanssa. Joskus partikkelit voivat kuitenkin itse luoda futuurisen merkityksen (ISK 2004, 812-813):

51. *Näyttely on avoinna 31.8. saakka.* (ISK 2004, 812-813)

52. *Näyttely on avoinna 31.8.* (ISK 2004, 812-813)

Konjunktiot ilmaisevat nekin ajallisia suhteita, mutta futuurin yhteydessä korostuvat ennen kaikkea muutamat niistä, kuten *kun*, *kunnes* sekä *jotta*, joiden lauseessa esiintyessään voidaan katsoa implikoivan futuurisia merkityksiä. Konnektiiveista vastaavanlaisia ovat mm. *siitä alkaen* ja *sitä ennen*. (ISK 2004, 784-790.)

5. Suomen futuuristen ilmausten tulkinta

5.1. Milloin futuuri on aidosti futuuri? – esimerkkinä *tulla*-futuuri

Kieliopillistumisteorian näkökulmasta olisi luonnollisesti mielenkiintoista pohtia hetki *tulla tekemään* -rakenteen merkityksen eri tasoja ja mahdollista kehityssuuntaa. Onhan jo todettu, että liikeverbit ovat usein futuuristen ilmausten lähtökohtana niiden sisältämän eteenpäin kohdistuvan liikkeen takia (Bybee & al. 1994, 252-253). Futuurisessa ilmauksessa liike on muuttunut abstraktimmaksi ja se käsitetään tapahtuvaksi tilan sijasta ajassa, kohti tulevaisuutta. Eli ensin olisi vaihe, jossa liike on konkreettista ja tilallista, sitten vaihe, jossa liike alkaa tarkoittaa (myös) liikettä ajassa ja mahdollisena loppuhuipentumana rakenteen kiteytyminen yksinomaan tiettyä kieliopillista funktiosta ilmaisevaksi eli esim. tulevaa aikaa ilmaisevaksi.

Suomen *tulla tekemään* -rakenne, joka pintapuolisesti muistuttaa hyvin paljon ruotsin *kommer att göra* -futuuirakennetta, voidaan jo nopealla analyysillä todeta selkeästi liikeverbifutuuriksi, jossa ilmauksen futuurinen merkitys syntyy sen temporaalisesta assosiaatiosta. Kehityslinja johtaa siis jo peruspäätelyllä akselille SPATIAALINEN LIIKE > AJALLINEN LIIKE > KIELIOPILLINEN AJAN ILMAUS.

Tulla-verbillä on jo sinällään merkitysvivahde, joka viittaa tulevaan. Kielelliseksi vertauskohdaksi sopii vaikkapa unkari, jossa sanasta *jönni* eli 'tulla' on yhtäläillä johdettu tulevaisuutta tarkoittava partisiippi *jövő* eli 'tulevaisuus; tuleva'. Myös suomessa *tulla*-verbillä on erikseenkin käyttöjä, joissa on mukana tulevaisuusaspekti. Seuraavat esimerkit ovat peräisin Lauseopin arkistosta:

53. *ensi vuonna tulee kaksikymmentä vuotta...* (I)

54. *...jäähän Albertiina sitten minua hoitamaan , jos Paavolle tulee lähtö.* (I)

55. *Halla tulee , minä tiedän sen .* (I)

Tulla-futuurin alkuperää ja sen esiintymistä on tutkittu tutkimuskirjallisuudessa. Osmo Ikolan mukaan ensimmäinen maininta siitä suomen kieliopissa on vuodelta 1865 A.G. Coranderin *Finsk satslära'ssa*. (Ikola 1993, 12.) Vaikka se tunnettiin muotona, sitä ei kuitenkaan kirjasuomea edistävässä piireissä paljoakaan suosittu, pitkälti koska sitä pidettiin svetisisminä ja näin ollen – kielitaistelun juuri käydessä – toivottiin sen poistuvan käytöstä. Varsinkin E.N. Setälä vastusti muotoa ja hänen kantansa jäi pitkäksi aikaa hallitsevaksi varsinkin preskriptiivisen kieliopin puolella. (Kolehmainen 2007.) Vielä 1990-luvullakin Seppo Heikinheimo äityi haukkumaan kirjoittajia vääräksi katsomansa muodon perusteella, minkä johdosta Matti Vilppula kirjoitti aiheesta artikkelin Kielikelloon ja kysyi, onko *tulla*-futuuri todellakin turha. (Vilppula 1993)

Kyse oli kielenhuollosta, mutta myös ideologisista kysymyksistä. Rakenne nimittäin on ollut olemassa – ainakin konkreettisessa merkityksessä – jo kauan suomen kielessä ja eräissä murteissa sitä on käytetty ilmaisemaan myös velvoitetta tai tulevaa. Ikola siteeraa murrelähdetä Nurmosta, jossa rakenne on selvästikin futuurisessa käytössä: ”*Kyllä se Matti tuloo siihem [opettajanvirkaan] pääsemähä.*” (Ikola 1949, 234-235.) Myös Jaako Länkelän kieliopissa vuodelta 1867 opetettiin, että suomen kielessä tekosanojen eli verbien aikamuotoja on viisi ja esimerkkinä futuurista annetaan lause *Minä kirjotan eli tulen kirjottamaan* (Kolehmainen 2007).

Kuten jo todettu, rakenteella oli elävässä kielessä eli suomen murteissa myös futuurista käyttöä, mutta esimerkiksi Ikolan mielestä futuurinen merkitys on kuitenkin ollut käytännössä sekundäärinen ja muista kehittynyt ja siksi rakennetta ei voida pitää suomen kielen varsinaisena futuurirakenteena. (Ikola 1949, 237) Ajatus on nykyisen kieliopillistumisteorian näkökulmasta vähintäänkin mielenkiintoinen, sillä sen mukaanhan uudet kieliopilliset muodot kehittyvät juuri tiettyä reittiä pitkin eli niissä traditionaalinen kieliopin ilmiö ensin laajenee merkitykseltään ja käytöltään, saaden uusia merkityskerroksia (*layering*), kunnes tietyn käytön tultua vakiintuneeksi se kivettyy omaksi kieliopilliseksi muodokseen eli kieliopillistuu uuteen funktioon. (Hopper 1991, 19-22.) Toisin sanoen ensin tapahtuu semanttinen yleistymisen ja sitten – uuden funktion vakiintuessa – semanttinen

reduktio. Toisaalta kuitenkin samanaikaisesti tietyllä sanalla tai rakenteella voi säilyä myös muita, esimerkiksi juuri näitä vanhempia, merkityksiä ja funktioita. (Bybee et al. 1994, 5-8, 17.)

Ikola oli taitavana kielentutkijana tietysti selvillä merkityskentästä ja kielen muutostendensseistä, mutta aikakauden hallitsevan näkökulman mukaisesti hän piti tärkeänä kielen funktionaalisen kokonaisuuden puhtaana pitämistä ja sen oletetun omaperäisyyden valvomista. Kieltä pidettiin paljon staattisempänä ilmiönä kuin nyt ja muutosta pääosin kielteisenä asiana kielenhuollon kannalta – vaikka samalla oltiin hyvin tietoisia suomen omasta kielihistoriasta ja sen aikana tapahtuneista muutoksista. Kun vielä uudet ilmiöt oletettiin ruotsalaisperäisiksi, ei niiden vahvistumista katsottu suojelemaan silmin.

Mielenkiintoista on huomata, että hieman myöhemmässä artikkelissaan *Perfektin ja pluskvamperfektin synnystä* Ikola ei olekaan enää ole kovin jyrkkä asian suhteen, vaan rinnastaa *tulla*-futuurin ja *on tekevä* -rakenteen liittotempuksina suoraan perfektiin ja pluskvamperfektiin. Vuonna 1960 Ikola kirjoittaa (vielä kauan ennen varsinaisen kielipillistumisteorian suurta läpimurtoa):

”Jos koetamme kuvitella perfektin ja pluskvamperfektin syntyä ja vakiintumista liittotempuksiksi, käy ilmeiseksi, että on ollut sellainen kehitysvaihe, jolloin ne ovat esiintyneet suhteellisen irrallisena ja vakiintumattomana tempussysteemin lisäkkeenä, suunnilleen *siihen tapaan kuin perifrastiset futuurin ilmaisimet nykyään.*” - korostus tutkielman kirjoittajan (Ikola 1960, 364.)

Missä kohtaa tätä akselia *tulla*-futuuri tällä hetkellä suomen kielessä sijaitsee? Tiukan grammatikalisaatioteorian tulkinnan mukaan kielipillistumisprosessi on aina peruuttamaton ja lineaarinen eli olemassa olevien muotojen tulisi heijastaa melko selkeästi kehitysvaihetta kielessä. (Traugott & Heine 1991, 4-6.) Ilmauksen lähtökohtana olisi tällöin ”puhdas” spatiaalinen ilmaus ilman muita lisämerkityksiä. Seuraavissa esimerkeissä näkyikin melko selkeästi tämä taso:

56. *Ihastus tulee syömään, mitä teen??* (Suomi 24 A)

Kyse ei ole siitä, mitä ihastus tulevaisuudessa tekee, vaan ennen kaikkea siitä, että kyseisen neidon ihastus tulee (eli liikkuu spatiaalisesti) ja syö neidon luona. Ilmaus voidaan kääntää myös lauseella *Ihastus tulee ja syö (minun luona)*.

Vaikka merkitys on tässä lauseessa selkeän konkreettinen, ei silti ole vaikeaa samalla huomata, että ilmauksessa kuvattu tapahtumasarja voi tapahtua vain (lähi?) tulevaisuudessa, koska ihastus ei vielä ole tullut ja syönyt. Kyse on siis preesensmuotoisesta ja täysin loogisesta futuurisesta merkityksestä ilman, että sitä erityisesti haettaisiin ilmauksella.

Se, että tällainen ilmaus ei vielä ole varsinainen futuurinen ilmaus tai grammi käy ilmi seuraavasta esimerkistä:

57. *Kun kissa tulee syömästä ja nuolaisee minua poskeen, ajattelen niitä sirkuslaisia, jotka työntävät kasvonsa leijonan kitaan, senkin silakkasuu!*
(Rasa, Risto)

Tässäkin kissa tekee asioita ajallisessa järjestyksessä, mutta koska kyse on välittömästi toisiaan seuraavista tapahtumista, ei erityistä futuurista tulkintaa tarvita. Huomiota voi kiinnittää myös siihen, että MA-infinitiivi taipuu vielä *tulla*-verbin eri rektioiden mukaisesti myös elatiivimuotoon eli lause ilmaisee vielä aivan tavallista spatiaalista suhdetta. Kissa voi siis sekä 'tulla syömään' että 'tulla syömästä'. Jos kyseessä olisi *tulla*-verbin käyttö futuurisena grammina, voisi MA-infinitiiville tulla kysymykseen luonnollisesti vain illatiivimuoto.

Missä muutos sitten alkaa? On ilmauksia, joissa ko. rakenne saa aiempaa selkeämmin futuurisen merkityksen. Tällainen on esim. seuraava nuorille suunnattu kutsu internetissä:

58. *Tule tekemään radiomainos!* (Liuhanen, Noora)

Tässäkin kutsussa on perusmerkityksenä 'tule ja tee', mutta koska pääverbi on nyt imperatiivissa ja koska imperatiivilla jo luontaisesti on vahva futuurinen sivumerkitys, on ilmauksen futuurinen arvo selkeästi edellisiä vahvempi. Lisäksi voidaan huomata, että koska tekijää (eli puhuteltua) ei enää konkretisoida persoonana, vaan hän jää oletuksenvaraiseksi kuulijakunnan satunnaiseksi edustajaksi, jää ilmauksen aika-arvo huomattavasti epämääräisemmäksi, ja kutsu jää ikään kuin roikkumaan ilmaan ja odottamaan toteutumistaan joskus tulevaisuudessa.

Ehkä vielä tätäkin selkeämpi futuurisuus on seuraavassa kutsussa, jossa kutsu kyllä koskee osin konkreettistakin saapumista tiettyyn paikkaan, mutta jossa tekeminen on sikäli pitkäkestoista ja sen tulokset vasta (kauemmassa) tulevaisuudessa mahdollisia, ettei lauseelle jää muuta ajallista tulkintaa kuin vahvasti futuurinen:

59. *Tule tekemään Suomesta netin suurvalta! (Jonneweb.net)*

Tulla-verbi imperatiivimuodossa tuottaa siis helposti ilmaukselle ajallisesti epämääräisemmän ja voimakkaasti tulevaisuuteen suuntautuneen sävyn. Tämänäyttöisen *tulla*-verbin imperatiivin futuurinen sävy on vakiintunut suomen kieleen jo aiemmin ja on käytössä paljon myös esim. ennustuksissa ja varsinkin uskonnollispohjaisissa ennustuksissa tai varoituksissa (Raamatun tyyliä seuraten):

60. *Tulette näkemään... pian suurempia maanjäristyksiä. (Suomi 24 B)*

Imperatiivi voi siis olla yksi niistä tekijöistä, jotka ovat lisää siirtäneet *tulla*-verbin käyttöä kohti futuuria. Samanlaisia "johdattelijoita" voivat kuitenkin olla myös muunlaiset ilmaukset, joihin liitettyinä *tulla*-verbin merkitys abstrahoituu ja muuttuu näin käyttökelpoisemmaksi laajemmalla alueella. *Tehdä rahaa* on ilmauksena jo abstrakti, koska se viittaa puhtaasti ansaitsemiseen eikä sitä tuottavaan konkreettiseen toimintoon. Kun *tulla*-verbi yhdistyy tämänäyttöisiin ilmauksiin, se muuttuu kulkiessaan ilmauksen mukana yhä käsitteellisemmäksi ja loittonee puhtaasta spatiaalisuudestaan:

61. *Tule tekemään rahaa! (Costa del Sol)*

Kun seuraavassa vaiheessa tämän ilmauksen käytössä 'tulla' ja ilmaus siirtyvät yhdessä pois imperatiivisesta kontekstista, on jäljelle jäävä merkitys vieläkin aiempaa futuurisempi, koska "tulija" ei enää ole puhuteltava ja tule luo, vaan tuleminen voi tapahtua enää ajallisessa kontekstissa. Tässä seuraavassa uutisessa ilmauksen sävy on jo selkeästi futuurinen, mitä korostaa osaltaan myös ehdollisen peräkkäisyyden asetelma lauseessa eli siinä oletetaan ajallista seuraavuussuhdetta:

62. *Jos SAS selviää tuhkasta, se tulee tekemään rahaa.* (Kauppalehti B)

Nyt SAS selviää ensin vaikeuksista, ja jos se onnistuu, se tulee (tulevaisuudessa) tekemään rahaa. Ilmaus on selkeän futuurinen ja myös sellaiseksi tarkoitettu, eli ilmaus korostaa tekemisen ja tapahtumien sijoittumista tulevaan.

Näiden parin esimerkin pohjalta voidaan tarkastella futuurisen ilmauksen synty- ja vahvistumisprosessia. Ensin konkreettista tulemistä tarkoittava ilmaus (esimerkit 56 ja 57) alkaa persoonaa ja ajallista suhdetta epämääräisemmin ilmaisevissa konteksteissa liikkua kohti painottuneemmin tulevaan sijoittuvaa tapahtumista (esimerkit 58-60). Jos *tulla*-verbin ja MA-infinitiivin yhdistelmää käytetään vielä abstraktisäilyttävän ilmauksen kera, kuten *tehdä rahaa*, muuttuu lause perusuontoisesti jo paljon abstraktimmaksi tekemisen laadun ja ajankohdan suhteen, mikä edelleen helpottaa askelta kohti puhdasta tulevan ilmaisua (eli ilmaisu laajenee johdantoluvussa esitellyn Givónin kuvion mukaisesti kohti ylempää tasoa merkitykseltään). Sen merkityskenttä on laajentunut: sillä on olemassa sekä konkreettinen että abstraktimpi merkitys ja sen kautta myös puhtaasti tulevaan viittaava merkitys, joka voi joskus jo todentua painokkaammin (esimerkit 61-62).

Kieliopillistumisteorian mukaisesti seuraava vaihe merkityksen tämänkaltaisen laajentumisen jälkeen olisi taas merkityksen supistuminen yksinomaan tiettyyn funktioon eli Bybee-Perkins-Pagliucan mukaan (ks. luku 2.2.) muuttuminen *grammiksi*. Kuten aiemmat esimerkit osoittavat, suomen kielessä *tulla* + MA-infinitiiviä voi käyttää yhä konkreettisesti merkityksessä. Mutta se esiintyy usein myös eksplisiittisesti futuurisessa käytössä – ja on siis ehkä esiintynyt siinä jo ainakin 1800-luvulta lähtien. Seuraavissa esimerkeissä käyttö on jo

selkeästi liittofutuuri, samalla tapaa kuin esim. ruotsin *kommer att göra* -ilmauksessa tai ranskan futuurisessa *je vais faire* -tyyppisessä liikeverbi-ilmauksessa:

63. *Mitä Tunisiassa tapahtuu tai tulee tapahtumaan?!* (Suomi 24 C)

64. *Kauden 2012 Mercedes tulee olemaan erinomainen* (MTV B)

Näissä ilmauksissa – *tulee tapahtumaan* ja *tulee olemaan* – futuurinen merkitys on hallitseva ja kiistaton ja myös sikäli peruuttamaton, ettei näissä kohdin enää voisi kuvitella ilmauksen siirtämistä jonkin konkreettisen tulemisen tasolle.

Suomessa on siis monenlaista käyttöä liikeverbi-ilmaukselle, konkreettista ja abstraktimpaa, mutta päällekkäisyys ei sekään ole ongelma, kun otetaan huomioon se, että myös esim. ranskan vastaavalla ilmauksella on jo sisältönsä puolesta säilynyt luonnollisesti oheisfunktioaan myös konkreettisen perusmerkityksen ilmaisu. Kieliopillistumisteorian mukaisesti muutos on aina peruuttamaton eli yksisuuntainen, mutta toisaalta – kuten esim. William Croft huomauttaa (Croft 2003, 270-271) – tätä ei ole teoriassa osattu määritellä kovinkaan tarkasti eikä se estä esim. metaforailmausten esiintymisen monikerroksisina kielissä, eli siis sekä konkreettisina että abstraktiotasolla – kuten tässä suomen liikeverbifutuurin yhteydessä.

5.2. Variaatio ja monikerroksisuus futuurisissa ilmauksissa sekä futuurirakenteiden sosio-kulttuuralliset kytkökset

Grammatikalisaatioprosessi on nykytutkimuksen mukaan olennaisella tavalla tapahtumasarja, jossa tietty kielellinen ilmiö pikku hiljaa joko uuden kontekstin vaikutuksesta tai uusien kielellisten tarpeiden syntyessä alkaa toimia uusissa tehtävissä eli saa uusia funktioita. Kuten jo teoriajohdannossa todettiin, esimerkiksi Bybeen, Perkinsin ja Pagliucan kirjassa *The Evolution of Grammar* lähdetäänkin siitä, että itse asiassa suuri osa nykykielen *grammeista* eli vakiintuneista kieliopillisista ilmauksista on kehittynyt ajan myötä

toisenlaisia funktioita hoitavista sanoista ja rakenteista – samalla tapaa kuin esimerkiksi monet pitkät nominit ovat johdosten avulla luotuja uuskäsitteitä, joista monet ovat myös alkuperäistä käsitteellisempiä luonteeltaan, kuten esimerkiksi *ajaa* → *ajatella* tai *kivi* → *kivikko*.

Kieliopillistumisprosessille tyypillisiä piirteitä ovat siis merkityksen laajentuminen ja asteittainen muutos, mutta myös sen pitkäkestoisuus. Näin ollen ei olekaan ihme, että ilmauksilla, jotka kenties ovat juuri muuttumassa kohti uutta funktiota voi olla samanaikaisesti useampiakin merkityksiä ja funktioita – kuten jo johdantokappaleessa todettiin (Givónin malli, sivu 2). Tällainen ilmaus on *tulla*-futuuri, mutta tavallaan myös preesens ja perfekti, jotka nekin hoitavat useampia funktioita kontekstista riippuen. Monet suomen tulevaa ilmaisevista rakenteista saattavat olla ensisijaisesti muuta ilmaisevia – kuten esimerkiksi modaaliset ilmaukset – mutta tämä ei vähennä niiden toimivuutta myös tulevan ilmaisemisen alueella. Itse asiassa kyse onkin elävän kielen monimuotoisuudesta ja sen tarjoamista lukuisista strategioista kielenkäyttäjälle.

Kun siis tarkastellaan tulevan ilmaisemista suomen kielessä, on luonnollista, että sitä ilmaisevat kieliopilliset ainekset sisältävät myös muita viittaussuhteita kehityskulkunsa mukaisesti. Toisaalta taas monimerkityksisyys on erityisesti futuurin kohdalla myös odotettava ilmiö, sikäli kun monet merkittävät tutkijat, kuten Dahl sekä Bybeen tutkimusryhmä ovat yhtä mieltä siitä, että futuuri ei muutenkaan ole ”pelkkä” ajan ilmaus, vaan myös modaalissävytteinen ja usein subjektiivinen tai ainakin agentti-orientoitunut kannanotto tulevaan ja tulevan tekemisen laatuun ja todennäköisyyteen (Bybee & al 1994, 279-280). Esimerkiksi William Croft ja D. Alan Cruse esittävät kirjassaan *Cognitive Linguistics* tämän niin, että yksi ilmaus on useasta eri komponentista koostuva kokonaisuus, jossa yhtä aikaa ovat läsnä sekä fonologis-morfologisen tason että syntaktisen ja semanttisen tason komponentit kaikkine käsitteineen, oletuksineen ja sääntöineen, joita ko. kielen säännöt, ilmauksen syntyhistoria sekä viime kädessä ilmauksen käyttökonteksti ovat sen sisään ”ladanneet”. (Croft & Cruse 2004, 225-228.)

Käytännössä tämä tarkoittaa mm. sitä, että koska sanat ja ilmaukset koostuvat käytännössä useammanlaisista ja eri tason käsiteyhtymistä, ne ovat harvoin puhtaita yhden asian ilmauksia sinällään, vaan kerrostuneita ja monisisältöisiä.

Kieliopillistuminen tarkoittaa kielen elementtien asteittaista ja prosessinomaista funktionaalista muutosta. Muutos on havaittavissa semanttisena, mutta myös ajallisena ja sosiologisena prosessina. Kielen muotoja tulkittaessa ei näin ollen voida rajata perspektiiviä yksinomaan kielensisäisen maailman ilmiöihin. Kuten tässäkin tutkielmassa on jo käynyt ilmi, kielen muotoihin liittyy myös erilaisia yhteisöllisiä ja traditioon perustuvia eli sosio-kultuurallisia arvotuksia, jotka yhtäläillä ovat kieltä ohjaavia normeja kuin sen sisäisen logiikan vaatimukset.

Suomen kielen futuurinen *tulla*-rakenne on parin vuosisadan ajan mietityttänyt tutkijoita ennen kaikkea sen alkuperän ja sen ”suomalaisuuden” suhteen. Sitä on pidetty pääosin vierasperäisenä lainarakenteena, ja sen käyttöä on suositeltu erityisesti sen tähden vältettäväksi. Tulevan ilmaisemiseen parempana on pidetty puhtaan suomalaisia ilmaisutapoja eli preesensia ja perfektiä sekä aspektuaalisia keinoja. Mielenkiintoisella – ja osin varmasti tahattomallakin – tavalla suomen tempusten määrittelyyn on siis kytketty samalla kysymys kielen ”suomalaisesta” olemuksesta ja sen tavasta heijastaa juuri tätä omaksi koettua kielellistä ainesta. Lähtökohtana ei siis ole välttämättä ollut, onko jokin sana tai rakenne kielessä tarpeellinen tai sopeutunut hyvin suomen morfosyntaksiin, vaan se, mitä alkuperää se on ja tuoko se kieleen vieraaksi koettua ainesta. Esimerkiksi Osmo Ikola toteaa rakenteen käytöstä vuonna 1993:

”...usein se on selvyyden takia tarpeellinen, mutta milloin selvyys ei sitä vaadi, tulisi tyytyä pelkkään preesensmuotoon.” (Ikola 1993, 12.)

Perusteluna on, että koska *tulla*-verbin futuurirakenne mitä todennäköisimmin on ruotsalaista perua, ei se *kuulu* suomen kieleen ja sen käyttöä tulisi siksi välttää. (Ikola 1993, 12.)

Koska suomen kielen kieliopillinen määrittely tapahtui pitkälti 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, ei ole ihme, että siihen on lyönyt vahvana leimansa myös ajan kielipoliittinen kädenvääntö (suomalaisuusaate kontra ruotsalaisuusaate), ja että kaikki ruotsalaiseksi epäiltykin on nopeasti päätynyt ei-suomalaisten ilmiöiden kategoriaan. Tässä on heijastunut voimakas ennakoasenne sekä vieraaksi koettua että kielellisesti uusia ilmiöitä kohtaan, ja *tulla*-futuuria tuomittaessa molemmat perustelut on katsottu valideiksi. Uutta tai vierasta on peilattu suhteessa vanhaan ja perinteiseksi koettuun, ja kieliyhteisön luoma kuva ideaalikielystä on saanut määritellä kielellistä variaatiota edustavien erilaisten ilmausten kohtalon. (Kolehmainen, 2007.)

Kielellisen korrektiuden valvominen, variaation sääntely sekä huoli vieraista elementeistä ei luonnollisesti ole millään muotoa negatiivinen ilmiö. Päinvastoin, se kuuluu itsenäisen kieliyhteisön normaaleihin käytäntöihin, mitä osoittavat mm. jokaisen kieliryhmän luomat traditiot kielen opettamisesta seuraavalle sukupolvelle. Ilman tietoisuutta omasta kielestä ja oman kielen säännöistä ei ole myöskään toimivaa yhteisöä eikä yhteisöllistä identiteettiä. Esimerkiksi Saksa poliittis-kulttuurisena kokonaisuutena on tietoisin ja vahvan kielellisen ohjaamisprosessin tulosta, ja nykyisen Saksan taloudellis-poliittinen yhtenäisyys perustuu pitkälti käsitykseen yhteisestä historiallisesta ja kielellisestä taustasta. Saksalle onkin tyypillistä samanaikainen tietoisuus sekä kaikkia saksankielisiä yhdistävästä kirjakielystä – jonka hallitseminen myös katsotaan edellytykseksi esim. pääsulle korkeampiin virkoihin ja joka luo Keski-Euroopan alueella vahvan yhtenäisyyden tunteen saksaa puhuvien kansojen välille – että huikeasta alueellisesta variaatiosta, joka puolestaan nousee esiin aina korostettaessa paikallisia piirteitä tai paikallista identiteettiä. (Bartsch 1987, 13-16.)

Suomessa keskustelu korrektiudesta ja kielellisestä puhtaudesta on aivan viime aikoina saanut uutta pontta eurooppalaisen yhdentymiskehityksen – ja sen puitteissa myös jonkinlaisen kielellisen yhdentymistrendin – myötä. Useammalla taholla on ilmaistu Varsin oikeutettu huoli siitä, että jos suomen kielen asemaa ja korrektaa muotoa ei puolusteta, esimerkiksi tieteen kieli voi näivettyä ja heiketä, ja lopulta kieltä uhkaa vajoaminen toisen luokan kieleksi eli ”keittiökieleksi”, jolla ei voida enää ilmaista asioita samalla tapaa kuin suurilla kielillä. (Heikkinen & Mantila, 2011.)

Kyse onkin lähinnä siitä, ettei korrektiuden vaalimisesta saa tulla arvokonservatismia, joka estää kehitystä. Kehittyessään kieli aina muuttuu, joskus jopa paljonkin. Uusia sanoja ja ilmauksia tulvii kieleen lakkaamatta, ja jos ne ovat tärkeitä, niiden korkea käyttöfrekvenssi vakiinnuttaa ne nopeasti osaksi kieltä. Tärkeintä tässä yhteydessä lienee pitää huolta siitä, että ne tarvittaessa myös sopeutetaan suomen kielen kieliopillisiin rakenteisiin. Samoin ensiarvoisen tärkeää on uusien äänneasultaan suomalaisten sanojen luominen uusiin tarpeisiin, jotta kaikkia uusia ilmiöitä ei tulla nimittämään yksinomaan niiden – joskus varsin huonosti suomen fonetiikkaan istuvilla – vierasperäisillä nimityksillä.

Jos tätä taustaa vasten verrataan esim. *tulla*-futuuria puhekielen uusimpiin ilmiöihin, kuten esimerkiksi englanninkielisten fraasien käyttämiseen osana lausetta tai jopa kyvyttömyyteen ilmaista tiettyjä asioita ilman englanninkielistä ilmausta, on todettava, ettei *tulla*-futuuri millään muotoa edusta kielen sanaston ja rakenteen kannalta vierasta elementtiä, vaan se nimenomaisesti on jo täysin sopeutunut suomen morfologiaan ja syntaksiin.

5.3. Onko suomen kielessä futuuria?

Kuten aiemmassa on jo käynyt ilmi, jos näkökulma suomen tulevan ilmaisemisen tarkastelussa siirretään perinteisistä tempuksista kattamaan koko kieli, käy nopeasti ilmi, että suomen kielessä on itse asiassa varsin laaja kirjo erilaisia vaihtoehtoja käytettäväksi. Monessa tapauksessa suomi käyttää ”pelkkää” preesensia ja ehkä tarkentaa sitä vain tulevaa ilmaisevalla adverbilla tai partikkelilla, mutta jos kielenkäyttäjä haluaa muita sävyjä ilmaisuunsa, kuten esimerkiksi painottaa tekemisen alkamista jo nykyhetkessä, tekemisen haluttavuutta tai pakollisuutta tai tekemisen eksplisiittistä sijoittumista nykyhetkeä – ja kenties myös lähitulevaisuutta – kauemmas, hän voi valita lukuisista eri vaihtoehdoista, joilla kaikilla on omat erityissävynsä.

Pohdittaessa erilaisten futuuristen ilmausten käyttöä suomessa tulee samalla myös *tulla*-futuuri itsestään selvästi mukaan kuvaan. Kysymys sen kohdalla on ollut jo pitkään, itse asiassa jo sen kieliopillisesta ensiesittelystä lähtien, kuuluuko se olennaisena osana suomen tempusjärjestelmään ja saako sitä käyttää suomen kielen futuurina. Sen alkuperä ei ole täysin selvä, mutta Ikolan mukaan se on ainakin jo 1800-luvulla murteissa elänyt rakenne, joka on alkanut yhä voimakkaammin toimia myös yleisemmin futuurin funktiossa. (Ikola 1949, 234-235.) Koska sen yhtäläisyys ruotsin vastaavan rakenteen kanssa havaittiin jo varhain, ja koska ruotsalaisuuksista eli svetisismeistä haluttiin kiivaasti päästä eroon suomelle ominaista ilmaisun tapaa etsittäessä, takerruttiin jo varhain väitteeseen, että suomessa on vain neljä tempusta ja että preesens kattaa kaikki tulevan funktiot. Näin siitähän huolimatta, että rakenne tuntui jatkavan eloaan ”kankeudestaan” huolimatta kirjakielen parissa ja muuttui ajan myötä melko tavanomaiseksi ilmaisuvälineeksi asia- ja uutisteksteissä, kun haluttiin painottaa lauseen futuurisuutta. Vasta viime vuosikymmeninä asenne on muuttunut kielenkäytön liberalisoituessa ja uusien kielioppikäsitteiden vallatessa alaa. Painopiste on kielenhuollossakin siirtynyt ideologisista ”puhtauden” arvotuksista kohti funktionaalisen toimivuuden ja selkeyden vaatimusta.

Onko esimerkiksi *tulla*-futuuri sitten oikea futuuri? Jos katsotaan sitä vaikkapa kieliopillistumisteorian näkökulmasta, voidaan nähdä, että se on melko selvästi käynyt jo läpi pitkän kieliopillistumisprosessin alkuvaiheistaan kohti asiatekstin ilmaisurepertoaaria ja nykyisin myös osaksi esim. nettikirjoittelun tyylikeinoja. Se on selvästi kieliopillistunut muotona tiettyyn merkitykseen ja on paljon lauseita, joissa sen merkitys ei enää voi olla millään muotoa liikeverbi, vaan vain ja ainoastaan futuurin osoittaja. (Kuten vaikkapa jo aiemmin esitellyissä esimerkkilauseissa 62-64). Se, että rakenteella on vielä olemassa myös toimiva aiempi eli konkreettinen merkityksensä tietyissä tilanteissa, ei millään tavalla muuta tämän funktion todenperäisyyttä, varsinkin kun kyseessä on jo lähtökohtaisesti vertauskuvallinen ilmaus.

Tässä tutkielmassa ei pyritä luomaan tai kumoamaan arvotuksia suomen kielessä, mutta tulevan ilmaisun suhteen voitaneen jo todeta, että vaikka suomella ei ole joidenkin kielten tapaista puhtaan morfologista ja taivutuspäänteellistä futuuria, suomi ei ole millään muotoa ”futuuri-” kieli eikä siltä puutu ilmaisukeinoja erilaisten tulevan osa-alueiden

ilmaisemiseen. Päinvastoin, kuten EUROTYP-tutkimuskin on osoittanut (vrt. kappale 2.3), suomi itse asiassa kuuluu juuri siihen temporaalisten ilmausten alueeseen Euroopassa, jolla käytetään futuurina liittofutuuria, joskin suomen osalta sen käyttö on jossakin määrin erilaista ja harvinaisempaa. Syynä voi luonnollisesti olla esimerkiksi se, että suomen rikas morfologia suo mahdollisuuden käyttää myös monia muita ilmauksia pelkän verbimuodon sijasta.

Kyse onkin ennen kaikkea ilmaisutarpeen luonteesta. Kun suomalainen netissä haluaa painottaa jonkun asian sijoittumista kaukaisempaan tai epämääräiseen tulevaisuuteen, saattaa hän käyttää eksplisiittistä liittomuotoa eli *tulla*-futuuria asian ilmaisemiseksi. Mutta jos tärkeämpää on painottaa asian toivottavuutta tai sen resultatiivisuutta tai toiminnan aspektia, hän valitsee toisenlaisen kielensä mukaisen ilmaisun ja saa näin aikaan sopivamman lopputuloksen.

Lähteet

Aineistolähteet

I = lauseopin arkisto

Aineisto: Yleiskieli/KAIKKI/-----

Kohdepuheet: "kielenoppaan"

Tulostus: "HTML"

Koodiosa: "ei esitetä"

Haun kohde: "Sana"

Kohteiden määrä: "10"

Sanajärjestys = "vapaa"

Konteksti: "virke"

Sanojen keskinäinen suhde: "JA"

Sana 1: merkkijono = "tulee"

_____ Tulokset (haettu klo 14:5:18 perjantaina 3.6.2011) _____

Becel-margariini

internet-sivut, 1.5.2011, luettu 14.6.2011, klo 21.05.

<http://www.becel.fi/Consumer/Article.aspx?Path=Consumer/HealthyHeartLiving/EatingWell/Home>

Costa del Sol

Lehden Internet-sivut. Ilmoitus, jossa etsitään myyjiä. Luettu

3.6.2011, klo 11.56

<http://epaper01.mmd.net/reader/?issue=6008;45e4559f1b5842eb24ffc535fe064632;14>

Facebook

Facebook-kysely: 30.5.2011/seinä. Luettu 3.6.2011, klo 13.55.

<http://www.facebook.com/apps/application.php?id=1314783026>

99

Iltalehti

Iltalehden keskustelupalsta internetissä, luettu 30.5.2011, kello

11.38.

- <http://portti.iltalehti.fi/keskustelu/showthread.php?p=6742920>
Jonneweb.net Erepublik-nimisen kirjoittajan viesti, luettu 2.6.2011 klo 18.58
<http://jaaari.no-ip.com/foorumi/viewtopic75731.html>
- Journalismin lajit. *Internetsivu*. Laadittu 1.5.2011. Luettu 20.6.2011, klo 14.00.
<http://journalisminlajit.wordpress.com/gallup/jos-sinulla-olisi-riittavasti-rahaa-matkaisitko-avaruuteen/>
- Kivi, Aleksis *Seitsemän veljestä*. internetsivu:
<http://eiskis.net/seitsemanveljesta/> Luettu 17.6.2011, klo 20.00.
- Kaksplus A* *Kaksplus-lehden internetsivut* (keskustelun otsikointi bensanhinnan korostusta koskevassa keskustelussa) / keskusteluosasto, laadittu 1.5.2011, luettu 17.6.2011, klo 20.45.
<http://kaksplus.fi/keskustelu/plussalaiset/mitas-nyt/1919740-valtiovallan-kosto-oleva-julma/>
- Kaksplus B* Kysymys Kaksplus-lehden nettisivujen keskustelupalstalla, luettu 1.6.2011, klo 21.00.
<http://kaksplus.fi/keskustelu/plussalaiset/mitas-nyt/1977450-minkalaisia-haakukkia-teilla-oli-tulee-olemaan/>
- Kauppalehti A Kreikan talouskriisiä käsittelevä otsikko, luettu 15.6.2011, klo 19.15.
<http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/etusivu/uutinen.jsp?oid=20110677869&ext=rss>
- Kauppalehti B Otsikko kauppalehdessä, laadittu torstaina 22.04.2010 klo 14:46, luettu 2.6.2011 klo 18.47.
<http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/etusivu/uutinen.jsp?oid=2010/04/32757>

- Ladánybene 27, 1998. *"Kell egy ház..."*. (musiikkijulkaisu) EMI-Quint
- Liuhonen, Noora Radiomainos nuorille internetissä. Laadittu 11.05.2011, luettu 2.6.2011, klo 22.10.
http://www.tiaksaa.fi/ajankohtaista/nuorISK_2004,yksikoen-utisia/871-radiomainosaloitkanava
- MTV3 A MTV3:n nettisivut, talous. Laadittu 14.06.2011 21:34, luettu 18.6.2011 klo 11.12.
<http://www.mtv3.fi/uutiset/talous.shtml/2011/06/1345612/suuri-n-osa-euromaista-haluaa-sijoittajat-mukaan-kreikka-talkoisiin>
- MTV3 B Otsikko MTV3:n urheilusivuilta internetissä, luettu 02.06.2011, klo 18.25.
<http://www.mtv3.fi/urheilu/f1/uutiset.shtml/2011/06/1338830/kauden-2012-mercedes-tulee-olemaan-erinomainen>
- Poliisi.fi www.poliisi.fi/nuoret -sivusto, luettu 15.5.2011, klo 20.35.
<http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/nuoret/home.nsf/pages/3591D31CCB6AF626C225707300441388>
- Rasa, Risto *Runo kissasta*. Orifame-sivusto internetissä. Luettu 2.6.2011 klo 18.35 http://www.orifame.com/runot_1.htm
- Suomenmaa Internet-lehti. Suomenmaa-lehden otsikko uutta hallitusta kohtaavista haasteista, luettu 20.05.2011, klo 12:51.
http://www.suomenmaa.fi/etusivu/hallitus_tulee_olemaan_tiukilla_5282371.html

- Suomi24 A Kysymys Suomi24-keskustelupalstalta. Nimimerkki ”Neito pulassa” laadittu 17.1.2011 22:30 /katsottu 2.6.2011 klo 1830
<http://keskustelu.suomi24.fi/node/9603618>
- Suomi24 B Uskonnollishenkinen aloitus Suomi24-keskustelupalstalla, luettu 3.6.2011 klo 11.42
<http://keskustelu.suomi24.fi/node/9771134>
- Suomi24 C Nimimerkin Tunisiaan !?!?!?!? kysymys Suomi 24 -internetsivustolla, luettu 2.6.2011, 18.39.
<http://keskustelu.suomi24.fi/node/9664735>
- Taloussanomat Otsikko lehdessä, luettu 18.6.2011 klo 11.11.
<http://www.taloussanomat.fi/politiikka/2011/06/03/katainen-haluan-enemmistohallituksen/20117877/12>
- Tekniikka & Talous Tekniikka & Talous -lehden nettisivut, luettu 18.6.2011 klo 14.09.
<http://www.tekniikkatalous.fi/rakennus/article407059.ece>
- YLE.fi Jalkapalloasiantuntija Martti Kuuselan haastattelu Yle.fi-sivulla, luettu 20.6.2011, klo 23.15.
http://yle.fi/urheilu/lajit/jalkapallo/euro2012/2011/06/quot-suomen_taytyy_iskea_vastahyokkayksistaquot_2646204.html
- YLE radio *Säälähetys*, 26.5.2011, YLE radio, klo 8.10.

Tutkimuskirjallisuus

- Abaffy, Erzsébet E. 1991. *A magyar nyelv történeti nyelvtana. A korai ómagyar kor és előzményei.* Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Aho, Tarja & al. 1999. *Kanal: Grammatik. Ruotsin peruskielioppi harjoituksineen.* Otava. Helsinki
- Bartsch, Renate 1987. *Norms of Language. Theoretical and Practical Aspects.* Longman. London and New York.
- Bartens, Raija 1993. Suomalais-ugrialaisten kielten tempuksista. Teoksessa: *Systeemi ja poikkeama. Juhlakirja Alho Alhoniemen 60-vuotispäiväksi 14.5.1993.* Toim. Sirkka Saarinen, Jorma Luutonen, Eeva Herrala. Turun yliopiston Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja. 42. Turun yliopisto. Turku.
- Bybee, Joan 1985. *Morphology. A study of the relation between meaning and form.* Joan Benjamins Publishing Company. Amsterdam-Philadelphia.
- Bybee, Joan & Perkins, Revere & Pagliuca, William 1994. (=Bybee & al.) *The Evolution of Grammar. Tense, aspect and modality in the languages of the world.* The University of Chicago Press. Chicago and London.
- Comrie, Bernard 1985. *Tense.* Cambridge University Press. Cambridge – London – New York – New Rochelle – Melbourne – Sydney.
- Croft, William & Cruse, Alan D 2004. *Cognitive Linguistics.* Cambridge University Press. Cambridge.

- Dahl, Östen 2000. The grammar of future time reference in European languages. Teoksessa: *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Toim. Östen Dahl. Empirical Approaches to Language Typology. EUROTYP 20-6. Toim. Bossong, Georg & Comrie, Bernard. Mouton de Gruyter. Berlin _ New York.
- Dahl, Östen 2000 A. Verbs of becoming as future copulas. Teoksessa: *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Toim. Östen Dahl. Empirical Approaches to Language Typology. EUROTYP 20-6. Toim. Bossong, Georg & Comrie, Bernard. Mouton de Gruyter. Berlin _ New York.
- Fromm, Hans 1982. *Finnische Grammatik*. Carl Winter Universitätsverlag. Heidelberg.
- Givón, Talmy 1979. *On Understanding Grammar*. Academic Press. New York – San Francisco – London.
- Hakulinen, Auli & Karlsson, Fred 1979. *Nyky-suomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. SKS. Helsinki.
- Heikkinen, Vesa & Mantila Harri 5.5.2011 (luettu 28.11.2011). *Kirppukielen kohtalo: Mitä suomi on tulevaisuudessa?* Suomen Kuvalehti/ blogit.
<http://suomenkuvalehti.fi/blogit/eri-mielta/kirppukielen-kohtalo-mita-suomi-on-tulevaisuudessa>
- Helasvuo, Marja-Liisa 1988. *Mitä puhutusta ja kirjoitetusta kielestä on sanottu fennistiikassa?* Virittäjä 92.
- Hopper, Paul J. 1991. On Some Principles of Grammaticalization. Teoksessa: *Approaches to Grammaticalization. Vol. 1. Focus on Theoretical and Methodological Issues*. Edited by Elizabeth Closs Traugott and

- Bernd Heine. John Benjamin's Publishing Company. Amsterdam/
Philadelphia.
- Hopper, Paul & Traugott, Elizabeth Closs 1993. *Grammaticalization*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Ikola, Osmo 1995. *Tempussysteemi ja kieliopillistuminen*. (Arvostelu). *Sananjalka* 37.
- Ikola, Osmo 1993. *Tulla-futuurin historiaa*. *Kielikello* 3/1993.
- Ikola, Osmo 1964. Verbisyntaksia. Teoksessa: *Lauseopin kysymyksiä. Tutkielmia nykysuomen syntaksin alalta*. Toinen painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Ikola, Osmo 1960. *Perfektin ja pluskvamperfektin synnystä*. Virittäjä 1.
- Ikola, Osmo 1949. *Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa Raamatussa verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kieleen. Osa I: Johdanto. Indikatiivin preesensin ja futuuristen liittomuotojen temporaalinen käyttö*. Turun yliopiston julkaisuja. sarja B. Osa XXXII. Turku.
- ISK = *Iso suomen kielioppi* 2004.
- Toim. Auli Hakulinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 950. SKS. Helsinki.
- Itkonen, Esa 1996. *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. Gaudeamus. Helsinki.
- Itkonen, Terho 1991. *Kieliopas*. Kirjayhtymä. Helsinki.
- Itkonen-Kaila, Marja 1993. *Miten on tekevä -futuuri on tullut Suomeen?* Virittäjä 97. Helsinki.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1988. Suomalais-ugrilaisia aikasuhteita. *Sananjalka* 30.
- Karlsson, Fred 1998. Yleinen kielitiede. Yliopistopaino. Helsinki.

- Klemm, Anton 1925. *Zur Geschichte der sog. tempora in den finnisch-ugrischen sprachen*. FUF XVII. Suomalais-ugrilainen Seura. Turku.
- Kolehmainen, Taru 2007. *Tulla-futuuri – suomea vai ei?* Kielikello 2/2007. Käytetty internetin kautta:
<http://arkisto.kielikello.fi.ezproxy.utu.fi:2048/index.php?mid=2&pid=13&aid=1803>
- Meillet, Antoine 1997. *Kieliopillisten muotojen kehitys*. Teoksessa: *Kieliopillistuminen*. Tapaustutkimuksia Suomesta. toim. Lehtinen, Tapani & Laitinen, Lea. *Kieli 12*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- Metslang, Helle 1996. *The Developments of the Futures in the Finno-Ugric Languages*. Teoksessa: *Estonian: Typological Studies I*. Toim. Erelt, Mati. Tartu ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 4. Tartu.
- Nordlander, Johan 1997. *Towards a semantics of Linguistic Time. Exploring Some Basic Time Concepts with Special Reference to English and Krio*. Swedish Science Press. Uppsala.
- Schlachter, Wolfgang 1980. *Suomen tempusjärjestelmän reunamia*. Virittäjä 84.
- Thieroff, Rolf 1994. *Inherent Verb Categories and Categorizations in European Languages*. Teoksessa: *Tense Systems in European Languages*. Edited by Rolf Thieroff and Joachim Ballweg. Max Niemeyer Verlag. Tübingen.
- Traugott, Elizabeth & Heine, Bernd 1991. Introduction. Teoksessa: *Approaches to Grammaticalization. Vol. 1. Focus on Theoretical and Methodological Issues*. Edited by Elizabeth Closs Traugott and

Bernd Heine. John Benjamin's Publishing Company. Amsterdam/
Philadelphia.

Törnudd-Jalovaara, Elisabeth 1985. *Suomen ja ruotsin futuurista*. Virittäjä 89. Helsinki.

Vilppula, Matti 1993. *Onko tulla-futuuri tarpeeton?* Kielikello 2/1993. (käytetty

internetin kautta:

<http://arkisto.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=13&aid=139>)

VISK = Ison suomen kieliopin verkkoversio.

Futuuri. (Määritelmät-osio) <http://kaino.kotus.fi/cgi->

[bin/visktermit/visktermit.cgi?h_id=fCHEIFCCF](http://kaino.kotus.fi/cgi-bin/visktermit/visktermit.cgi?h_id=fCHEIFCCF)

Wiik, Kalevi 1976. *Suomen tempusten syvä- ja pintarakenteesta*. Virittäjä 2.

Yli-Vakkuri, Valma 1986. *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turun yliopisto. Turku.